

K osemdesetletnici g. notarja L. Svetca.

To bilo je, že davno bilo,
ko z drugi šel si z živo silo
Za Tabo vidim ozko gaz,
ki čvrst si s hojo jo naporno
med temo robstva neprodorno
v vodilo zaoral za nas.
Tla tršjapolna je in kamenita
Ti noga merila neizpočita,
a Ti si šel in mislil nikedar,
kje trudno se telo Ti odpočije.
Le to si upal, v tem si bil gotov,
da narodu dan vstane krasen, nov,
ko mu oznaniš evangelij sveti,
da vendar že mu blagotvorni žar
prosvete, zlate svobode zasije
in sme v vesoljstvu tudi on živeti
Prišel je zlati, svetli čas,
prišel je prerojenja čas!
Tedaj je pesem sveta zadonela,
tedaj je lipa sveta zadehtela
in narod, ki je spal,
se vzpel je z mračnih tal. —

Vzpel narod se je z mračnih tal
 v samozavesti mlad,
 jeklen v telesu, v srcu zlat.
 Sam v duši zlat in v žilah čil
 Radecki si slovenski bil,
 ko ste v tisočih taborili,
 ko ste v tisočih eden bili,
 ko čisti prapor je govoril Tvoj:
 za naše pravo srčno za meno!

Za naše pravo srčno za Teboj
 je šla mladost, šli resni so možaki
 z zavestnimi in trdnimi koraki.
 Uvidel si v teh bojnih časih,
 da narod ta postane jak,
 ki vcepil v materinskih glasih
 že deci je življenja znak.
 Na granicah so zablesteli
 ponosni domi, domi beli,
 ki mlada srca so objeli.
 S tem kraj Cirila si in kraj Metoda
 apostol tretji našega naroda . . .

Apostol tretji našega naroda,
 blesté se lasi Ti ko beli sneg,
 ki pal na poti je v življenja breg.
 A ta belina ni snegá belina,
 to naša je slovenska zgodovina,
 ki nje nositelju je srébrno pero
 zarisalo jo na častitljivo glavó . . .
 In nihče nam ne vzame zgodovine
 in nikdar **Svete**c v njej nam ne izgine!

R. M.

Izza kongresa.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

Enajsto poglavje.

Vor acht Tagen war ich mit der Minza bey dem Pochlin seiner Predigt. Wie wir aus der Kirche kommen, so versammeln sich eine Menge Menschen gegen St. Florian. Ich frage, was das ist? so höre ich: jetzt werden sie den Studenten tragen, den der Kapus zu Tot geprügelt hat.

Iz pisem, katera je gospa Benedičičeva pisala Čopu.

ilo je nekaj dni pozneje. Pri Topolščakovih v Kravji dolini je Marička opravljala jutranja hišna dela. Mati Maruša je bila odšla v mesto, kjer je stregla po hišah, in tudi oče Martin je bil dobil nekje malo zidarsko delo, da je moral rano od doma. Istotako je gospod študent bil že vstal ter odšel na polje, da se je pred šolo izdatno izprehodil.

Doma pa je hči pospravljala postelje, pometala, omivala okna in sploh čistila vse, kar je bilo čiščenja potrebno. Tudi okrog ognjišča je letala, kjer se je v malem piskrčku grel zajtrk za Janezka, ki je tedaj še spal. Ves čas med delom je rojilo Marički po glavi, kar ji je bila pripovedovala Komarjeva Magdalena pred nunsko cerkvijo. Kdo se je neki zagledal v njo? V njo, ki je bila hči preprostega zidarja! Ona je govorila, da je mlad in lep! Mlad, lep in bogat gospod in pripravljen jo je tudi v zakon vzeti, če bi si bila všeč eden drugemu. Kako visoko so splezale njene misli! Obdajala jo je ljubezen, obdajala jo je bogastvo. Že se je oblačila v svilo kakor gospa Kandučeva in nosila je širok klobuk na glavi, da ji je zrl izpod njega obraz kakor izpod male strehe! Dvignila se je do oblakov! V hiši bo srebra in zlata na ostajanje! Mati ne bo več požirala trpkih besed po hišah in tudi oče se ne bo več pehal za slabo plačanim delom. In vsako jutro bodo pili kavo, ki so jo sedaj komaj trikrat na leto pili! Da, vzeti ga je hotela, in najsi ne bode

niti tako lep, kakor ga je gledala v svojih sanjah. Iz oblakov jo je poklical nazaj v vsakdanjo revščino otročji glasek, ki se je začul iz sosednje stanice:

„Marička! Vstati!“

V čumnati, kjer sta spala oče in mati, je imel tudi domači sinček Janezek svojo posteljo ali pravzaprav nekako korito, kamor so pokladali noč za nočjo njegovo slabotno telesce. Slama je gledala izpod rjuh in pavola iz odeje. Na revnem ležišču je sedel devetletni deček in pri raztrgani srajčici se je tuintam kazala rjava koža. Marička mu je prinesla drugo srajco in tudi hlačice in čevljičke ter mu vse položila na posteljico.

„Zdaj se obleci!“

Počasi je zlezel iz svojega korita. Imel je široko glavo in bil je tudi zelo samoglav Topolščakov Janezek, kakor je to navada pri slabo rejenih otročajih. Ko je lezel izpod raztrgane odeje, da bi zlezel v hlačice, katere mu je bila pripravila sestra, je kazal svoji stegenci, ki sta bili tanki kakor bilka sredi travnika. Ko je imel hlačice na sebi, je izpregovoril odločno:

„Marička! Umil se pa danes ne bom!“

„Kaj bodo pa gospodje v šoli rekli, če prideš umazan?“

„Saj nisem umazan! Umil se ne bom, pa je!“

Nato sta sklenila poravnavo, da se bo Janezek umil, a Marička da mu bode v mrzlo vodo prilila nekaj kropa.

Ko je bil fantek napravljen in umit, je zastokal: „Lačen sem!“

„Tako ti prinesem!“

Iz kuhinje je prinesla lonček, iz žličnika pa vzela veliko leseno žlico ter oboje posadila pred bratca, ki je bil med tem zlezel za veliko mizo, kjer se je pri Topolščakovih jedlo.

„Že spet močnik!“ je zajokal, ko je potisnil žlico v mali lonček.

„Močnik je dober!“ ga je tolažila sestra. „Poglej, oče in mati prav malo zaslužita sedaj v zimi! Koliko jih je, ki še močnika nimajo vsak dan: Le jej, revček, le jej!“

Dvakrat ali trikrat je zajel:

„Nočem! Tudi po sajah diši!“

Jezno je položil žlico na mizo.

„Učil se tudi ne bom! Lačen sem!“

„Če ima človek cel piskrček močnika pred sabo, mu ni treba lačen biti!“

„Le poskusi, pa boš videla, da so saje v njem!“

„Niso! Da je oče doma, bi že rad jedel!“

„Učil se ne bom, pa je ven!“

Zopet se je sklenila poravnava in Janezek je obljubil, da se hoče učiti, če mu prinese sestra Marička kos belega kruha, za katerega je dobro vedel, da je v omari v kuhinji.

Prinesla mu je košček belega kruha in vprašala: „Kaj imate danes?“

„Ajnmalajns ponavljamo!“

Ko je opletal kruh, je zastokal: „Ti ne veš, Marička, kako je težak ta ajnmalajns!“

Nekdo je potrkal na okno. Ko se je Marička ozrla, je opazila pri šipi ostudno prijazni obraz Korenove Magdalene. Migala je z roko. Marički je izginila kri iz obraza.

„Janezek, ponavljaj!“ je dejala ter odhitela v vežo. Ondi je že prežala Komarjeva nanjo.

„Pridna si, Marička! Tako je prav. Pridna dekletca imajo že na zemlji nebesa!“

Stara grešnica je pomenljivo pomežikovala.

Na uho ji je šepnila: „Včeraj mi je pisal. Rad bi govoril s tabo!“ Glasneje je dostavila: „Fantek se uči! Prav tako, prav tako!“

„Drevi ob šestih,“ je šepetala dalje, „ob šestih. Pri šenklaški cerkvi te bom čakala!“

Marička je vzdihnila: „Pa res ni oženjen? Drugače bi bilo greh!“

Iz sobe se je začulo v tistem šolsko-pridigarškem glasu, na katerega slabi učitelji tako radi privadijo svoje učence: „Vier—mal—acht—sind—zwölf“.

Odprla je vrata ter ga pokarala: „Janezek, vendar malo premisli!“

„A—a, že vem, Marička! Vier—mal—acht—sind— dreissig! Kako je težak ta ajnmalajns!“

Ko ga je poučila, da je štirikrat osem dvaintrideset, je hišna vrata zopet zaprla. Proti Komarjevki pa je vzdihnila: „Sama ne vem, kaj bi napravila?“

„Kolikor vem, res ni oženjen. Neoženjeni pa ne morejo vsi biti. Samo „gospodje“ niso oženjeni, in še ti se vselej greha ne boje!“

„Ali jaz se bojim greha,“ je zastokala Marička. „Ko bi že vedela, da me vzame?“

Magdalena se je raztogotila: „Kako te naj vzame, če se prej ne seznanim s tabo? Ob šestih torej. Ali prideš, ali ne prideš? Povej vendar! Piše mi, da neprestano misli nate, ti ga pa še videti nočeš!“

Kmalu bi ti rekla, da si prismoda. Točno ob šestih pridi! Čakala te bom pri vratih tik škofije. Ali prideš?"

„Bom pa prišla!“

„Drei—mal—acht—sind—zwölf!“

Zopet je odprla duri: „Premisli vendar, Janezek!“

„Aha! že vem! — sind sechs!“

„Da bi se me Mati božja s Šmarne gore usmilila! Ta ne zna ajnmalajnsa in jaz ne vem, kaj naj počnem! Kaj bo, kaj bo?“

„Torej sva se vse lepo dogovorili! Prav tako, Marička! Za tvojo srečo gre in še ob smrti uri mi boš hvaležna! Lej, lej! Kdo pa tukaj prihaja? Prav kakor zaljubljen parček. In jaz o tem nič ne vem! To je pa čudno! Pa tako zgodaj, lej, lej!“

Magdalena se je pritislila k zidu, da bi jo ona dva, ki sta v zornem jutru prihajala po samotni Kravjedolinski cesti, ne opazila. Tem živeje ju je opazovala Magdalena.

„Znana mi je postava te ženske,“ je zamrmrala, „kdo bi pač bila?“

Hipoma se ji je zasvetilo: „Božja pomagalka, Češkova Fina je!“

„In gospod, ki je ž njo?“ je vprašala Marička.

„Gospod? Gospoda pa res ne poznam.“ In dostavila je: „Toliko vem, da Smole ni, čeprav govore, da bode ž njim kmalu na oklicih! Pa je res čudno!“

S temi besedami je Korenova Magdalena izginila pri zadnjih vratih Topolščakove hiše, da bi kje izza kakega kravjedolinskega plota izvohala, kdo je gospod, ki je bil tisto jutro v družbi s Češkovo Fino.

Gospodična in gospod sicer nista vedela, da ju kdo opazuje, a vzlic temu se je videlo obema, da sta v velikih zadregah. Gospica je hitela nekaj korakov naprej, a pri Topolščakovi hiši jo je dotekel. Bil je mlad človek, temnega in pikantnega obraza, iz oči pa mu je odsevala čudovita nedolžnost, da se je moralo soditi, da lastnik takih oči še ne pozna življenja, da je pravo jagnje, prava lilija. V resnici pa je bil osmojen kakor trava po jesenskih slanih; bil je najnevarnejši zapeljivec ženskega spola, kar jih je poznal ljubljanski kongres. Poleg nedolžnih oči ga je odlikovalo ljubko in prikupljivo vedenje, da je gospem kar v srca lezel. Bil je Lah; to se mu je poznalo na obrazu in na govoricu.

Ko jo je dotekel, je zažvrgolel: „Tisočkrat hvala, gospica, da ste uslišali ponižno prošnjo nesrečnika, ki ni nevreden vašega usmiljenja!“

„Knez — in plaho se je ozrla na vse strani — prvič je in zadnjič!“

Ni dopustil, da bi govorila. Objel jo je s svojim pasje vdanim pogledom in preplul jo je s povodnjijo svoje govornice.

„Gospica! Prvič sem vas srečal na stopnicah vaše hiše. Nikakor nisem tako predrzen, da bi si lastil toliko sreče, nepopisne sreče, da bi se vi spominjali tistega dne. Kakor od strele zadet sem se pritisnil k steni, vi pa ste v zlati svoji krasoti stopali mimo in niti pogleda niste imeli za nesrečnika, ki bi se bil najraje zviljal v prahu pred vami. Od tedaj je globoka rana vsekana v moje srce!“

Vzdihovala je: „Ne smela bi vas poslušati!“

S tužnim glasom je odgovoril: „Ne pehajte me v obupnost! Prvič in zadnjič je, da me poslušate! In poslušati me morate! Od takrat, ko sem vas prvič videl, od tedaj ga ni imela mirnega trenutka moja duša! V vaše lase se je ujelo nemirno moje srce, kakor se ujame riba v mrežo. Kako sem obupaval, kako sem se boril sam s sabo! Zaman! Izročeni sem bil vsem peklenskim mukam! Končno sem vam pisal . . .!“

„Niti sprejeti bi ne bila smela vašega pisma!“

„Bog vam šteje v veliko zaslugo, da ste je sprejeli! Kaj naj bi bil počel tudi drugega? Hitel sem k zvezdi, ki je postala vodnica moji trpinčeni duši! Naj se odloči moja usoda, kakor je ljubo Bogu! Saj ne zahtevam vaše ljubezni. Prosim vas hotel, da me ne zanikujete, ker vas ljubim!“

„Molčite! molčite!“ je zakoprnela. V tistem hipu pa je Češkova Fina primerjala plamtečo to govorico z govorico svojega zaročenca in morda je že tedaj padla v njenem srcu prva megla na podobo Andreja Smoleta, ki se nikakor ni mogel meriti z mladim knezom, ki je tisti dan lazil za njegovo nevesto.

Z emfazo je odgovoril: „Ne kratite mi pravice govoriti, gospica! Vsaj toliko usmiljenja izkažite obupanemu človeku! Da sem kamen v globočini morja, bi kričal, da se čuje do neba! Z vami živeti pod eno streho, z vami dihati en in isti zrak, hoditi mimo vas, kakor da ste mi neznani, — to je bolečina, ki bi je niti bogovi prenašati ne mogli! Te bolečine polagajte na pravično tehtnico in ne ukazujte mi, da naj molčim!“

„V istini! Mnogo preveč ste že govorili, knez!“

Kar čutila je, kako ji je dobro delo, kadar je izpregovorila besedico „knez“.

„In moje bolečine!“ je zakričal knez.

Tu se je spomnila govoric, ki so o mladem tem možu še ravnokar švigale po mestu. Kadar se je izpregovorilo ime operne pevke gospodične Morenove ali pa primadone gospe Boronijeve, tedaj se je imenovalo v isti sapi tudi ime mladega laškega kneza. Obe, Morenova kakor signora Boronijeva, sta bili glavna stebra takratne laške opere. Antonio Cunibarti je načeloval tej „stagione“, pela pa se je Rossinijeva heroična opera „Edvard in Kristina“, ki je danes že davno pozabljena.

Teh govoric se je spominjala Češkova gospica in nekako nagajivo je odgovorila:

„Za bolečine, principe, dobite brez dvojbe tolažbe pri signori Boronijevi!“

Da ga je strela osmodila, bi ne bil močnejše vihtel svojih rok, nego jih je vihtel v tistem trenutku. Ni ji mogel odgovoriti, tako je osupel, oziroma tako osuplega se je delal. Gospica je vse to imela za nekaj resnega in zategadelj je z zadovoljstvom dostavila:

„Če ne pri signori Boronijevi, pa vsaj pri signori Morenovi!“

Omahnile so mu roke. Z žalostjo, ki se popisati ne da, je vprl oko v njo, prav kakor bi ne mogel umeti, da se mu od take strani dela taka krivica! Nato je z umirajočim glasom izpregovoril: „Torej do vas so že tudi dospela ostudna ta obrekovanja! In v svojih mislih me teptate v grdo to blato! Kako nezaslužena usoda! Eno je, kar odgovarjam! Nedoržen sem, čist sem, neomadeževan sem! Zavrženi naj bodo vsi hudobni jeziki! Signoro Boronijevo pač poznam. Nekdaj, ko je pela na toskanskem dvoru, sem govoril ž njo. Signore Morenove pa niti ne poznam ne! In radi vsega tega vam zastavljam večni blagor svoje duše!“

Svoje telo je mladi grešnik imel tako v oblasti, da je brez težave privabil v nedolžno oko voden pajčolan. Deklica se je bala, da se mu takoj utrnejo solze. Zategadelj se ji je prav zelo smilil. Pri ženski je to vsekdar nevarno: usmiljenje je navadno koreninica, iz katere požene ljubezen.

Skoraj ga je prosila odpuščanja: „Ne štejte mi v zlo lahko-miselnih besed, knez Neri-Corsini!“

„Izrekam vam hvalo do neba, gospica! Izpregovorili ste dobro-hotno besedo, a kakor rosa hladilna je padla na razbeljeno mojo dušo!“

„Sedaj pa končajva razgovor, ki je mučen zame in gotovo tudi za vas! Grešila sem, knez, da sem vam dovolila ta sestanek! Pisali ste mi — —“

„Pisal, gospica! Ali šele po dolgih mukah!“

„Večkrat ste mi pisali! Ko niste dobili odgovora, ste mi iznova pisali.“

„V svojih bolečinah, signorina, v svojih velikih bolečinah!“

„Skoraj že nisem mogla prikrivati vaših listov! Morala sem torej ugoditi vaši kavalirski zahtevi!“

„Prošnji, gospica, preponižni prošnji! Vi mesarite mojo dušo!“

„Ni preostajalo drugega! To pa veste pač sami, gospod knez, da je mladega dekleta lahko spraviti v hudobne jezike!“

„Jaz nesrečnik!“

„Dovolila sem vam ta sestanek, ker ste me v to prisilili! Iz proste volje bi ga ne bila!“

„Jaz nesrečnik!“

„Dovolila sem vam to snidenje, pa le z namenom, da vam povem, da vaša pisma ne morejo doseči uspeha!“

„Bogovi! Jaz nesrečnik!“

„Pisma so nedopustna! Sklicujem se na vašo blago dušo, knez, in na vašo plemenitost. Že sem drugemu vdana — s srcem in dušo!“

Sedaj je mladi Neri-Corsini igral najfinejšo komedijo. Nekaj hipov je stal pred njo, kakor da je iz kamena izklesan. Nato pa vzdihoval: „Oprostite, gospica! Da sem to prej znal, ne bi bil vam pisal zločinskih svojih listov! Drugemu ste oddani! S srcem in dušo! Sedaj se je podrlo nebo name! Kak zločinec sem! Kaj sem učinil? Bode li vam mogoče meni odpustiti! Za Boga, kak zločinec sem! Odpustite, gospica, odpustite!“

Bil je podoba popolne potrnosti. Z galantno ponižnostjo je posegel po njeni roki ter jo poljubil. Pri tem je padla deklici na roko prava in istinita solza!

„Če je mogoče, naj bodem deležen vašega odpuščanja!“

Globoko se je poklonil. Nato je odšel. A kolikor časa so ga dosegali njeni pogledi, je kazal mladi principe podobo potrnosti. Dekletu pa so se dvignile prsi in z globokim vzdihom je izpregovorila sama pri sebi: „Kako plemenit človek!“

Pač bi bila drugače sodila, da je kak teden poprej opazovala Neri-Corsinija v družbi njegovih prijateljev, takozvanih mladih atašejev. Bili so v zgornjih prostorih pri „Belem konjičku“ in napili so se bili sladkega francoskega vina. Cela odlična družba je bila pijana, a najbolj se ga je bil nasrkal mladi principe Neri-Corsini. V tej pijanosti so govorili tudi o njej, o njeni lepoti in o njeni zaroki z

Andrejem Smoletom. Sprožilo se je vprašanje, bi se je ne dalo odvzeti njenemu ženinu. Tedaj je stavil Neri-Corsini petdeset luidorjev, da jo izneveri kramarju, in sicer v teku enega meseca. Stavo je sprejel mlad sekretar francoskega odposlaništva.

Še enkrat je šepnila Češkova Fina: „Kako plemenit človek!“

Nato je počasi odšla za onim, ki njene zvestobe ni više cenil od petdesetih luidorjev in ki je bil v pravem pomenu potepuh, dasi v salonski opravi.

Med tem je Topolščakov Janezek brez odloga gulil svoj ajnmalajns. Šele ob polosmih se je odpravil v šolo. Tudi Marička je hotela oditi na trg, a zadržal jo je obisk, katerega je najmanj pričakovala in ki je čisto nič razveselil ni.

Takoj, ko je bila odšla Češkova Fina, je vstopil pri Topolščakovih Urban Pintar. Sedel je ter vrgel svoj kastorček jezno predse na mizo. Pogledal je na dekleta ter zakričal:

„Hudič naj vzame vse babnice!“

„Na vse jutro že kolneš!“ ga je svarila.

„Kaj tebi mar? Ti se tudi vedeš kot nobeden! Zadnjič pred nunsko cerkvijo sem te iskal. Bog pa ve, kam si se bila zarila in s kom si se pajdašila. Ženske niste prav za nič! To je že rajni moj stari oče pravil!“

„Čemu pa laziš za njimi?“ je odgovorila jezično.

„Laziš za njimi! To je pa beseda, kakor se spodobi! Mene je tvoj stari prosil, da boš vedela, beračil je okrog mene, da naj te vzamem, ker vsi skupaj nič jesti nimate!“

Postala je zelo neljubezniva:

„Vesela sem, če me pri miru pustiš!“

Še bolj se je razkačil: „Torej tako! Iz tvoje raztrganosti te hočem izvleči, postaviti te hočem pred poln lonec! To se pa repenči, kot bi mi kako dobroto storila! Fej te bodi, Marička, fej te bodi!“

Ni se ji videlo, odzvati se temu izbruhu vozniške ošabnosti.

Oni je nadaljeval: „Prav je imel moj stari oče! Vsi skupaj niste za nič! Še toliko niste vredni, da bi vas v kotel pometal pa iz vas mažo za kolesa skuhal! O hov, hov! Poglej le to Češkovo frajlo! Letela je za mojim gospodarjem, da se je vse kadilo po Dunajski cesti. Zakaj pa bi tudi ne. Škrinje so kupoma polne in pri hiši bo precej petic, da se bo lahko živelo, če bo kaj pameti. Marička, pamet, pamet ta je kapo!“

„Da jo le ti imaš!“ se je odrezala zbadljivo.

„Imam jo! Hvala Bogu, imam jo! Zatorej mi pa tudi ni treba stradati in raztrganih hlač nositi! Prej, ko sem po Kravji dolini hodil, kaj meniš, koga sem srečal? Prav zgodaj, ko pošteni ljudje še spe ali pa vsaj jutranjo molitev opravljajo. Češkovo sem srečal in na vse jutro se je platajzala tod okrog. Fej vas bodi!“

„Jaz skrbim zase, druge naj zase!“

„Le nedolžno se delaj! Nič boljša nisi od drugih. Še slabša! Le čakaj, bodeva že še račun imela! Misliš, da je bila sama? Bog varuj! Slinila se je z neko črno glisto, katerih je sedaj vse polno po Ljubljani. Kakor muh po kmečkih krčmah! In ročico mu je dajala in milo sta se gledala. Z mojim bo pa ravnokar na oklicih! Fej vas bodi!“

(Dalje prihodnjič.)

Tiha kraljica.

Bolest prikovala je noč ob dan
z okovi, iz dalj do daljav plamenečimi,
in z nogami, bisere drobne rosečimi,
je stopila tiha kraljica na plan.

Te noge dobrotne poljubljam ji vdan,
dokler ne posveti od vztoka nam daljnega
nebeški čar z žarki kopja kristalnega
na solzno obličje cvetočih poljan . . .

Vladimir.

Pred teboj . . .

Pred teboj zdaj plaho
mi beži srcé,
pred teboj se plaho
skrivajo željé . . .

Tvojega pogleda
sam nebeški žar
v srcu hrepenenje
mi vzbudi vsékdar . . .

In beseda ljuba
— tvojih usten slaj —
pred menoj zapira
sanj prelepih raj. —

Tak bežim, se skrivam
dneve vse, noči —
a ljubezen v srcu
bolj in bolj gori. —

Kristina.

Jos. Stritar.

Analiza njegovega življenja in delovanja.

Spisal dr. Jos. Tomiňsek.

(Dalje.)

Stritar kot vseučiliščnik.

o maturi je odšel Stritar na Dunaj študirat modroslovje, a o počitnicah se je vrnil na svoj dom in tu se je sešel z Levstikom. Kakor znano, je bil ta ovaden zaradi svojih pesmi in izbacnjen iz olomuškega samostana. S sto forinti, ki mu jih je bil usmiljeno nakazal olomuški nadškof, je šel na Dunaj; tu je poslušal Miklošiča in se je pogovarjal z Vukom (Levec, Levst. Zbr. sp. V. 318), dokler mu ni pošel denar. Potem se je napotil peš v Ljubljano, je došel z zadnjim krajcarjem do Drave in ga je tu vrgel v vodo (Stritar, VII. 155). V Ljubljani mu je policija prepovedala bivati; zato se je zaril v svoj domači kraj; pri „sosedu Iliji“ (Jožefu Oblaku) v Spodnjih Retjah je imel odslej svoje pribežališče; kajti njegovi roditelji so bili prav tedaj prodali svoj dom in so se naselili v Prečni pri Novem mestu, Levstik pa je ostal v sobici, ki mu jo je z vsem potrebnim ponudil „sosed Ilija“. Tu je študiral svoje jezikoslovne knjige, pilil verze, se igral s svojo veverico, tu je pekel krompir (Stritar, VII. 158) in se je metal s kmetskimi fanti. Prijem se je brezdvomno navzel Stritar finega čuta za psiho našega priprostega ljudstva in plastike v risanju baš nekaterih prizorov iz kmetskega življenja, čuta, ki je ostal Stritarju zvest tudi čez široka desetletja, ko ni več zahajal med priprosto ljudstvo. Kakor peče gospod Mirodolski v njegovem romanu krompir, tako ga je pekel Levstik in tako se ga je naučil peči Stritar. Kako oblastno in vendar jovijalno je postopal Levstik s Stritarjem, to nam opisuje ta sam, pa ta stroga šola je bila dobra za mladega Stritarja; tu se je naučil paziti na duh in na obliko, učil se je skrajnje narodnosti — ogenj se je n. pr. smel pri zakurjenju le — ukresati, nikar ne zagnetiti z žveplenko, in pravi narodni nož je bil — pipec! Bila je to jedka enostranost, a oprijemala se je močne individualnosti in brezobzirne originalnosti. Mladi,

bodri, dovzetni Stritar se je molče in nekako z užitkom klanjal tej močni individualnosti. Tu si je bistril svoj formalni talent in si je vcepil za vse čase prepričanje, da mora biti v vsem našem delovanju — rekel bi — solidna poštenost in poštena solidnost.

Levstik je bil torej Stritarju nekaka kvintesenca domačega vpliva; razume pa se, da je imel Stritar sam odprte oči in sicer sploh za vse, kar mu je nudil rojstni kraj s svojo originalno, pol resno, pol šaljivo, vedno skoraj sentencijozno govorico in s svojimi originalnimi tipi. Ta govorica je dala Stritarju njegov nedosegljivo bistri, gladki in neprisiljeni jezik, zabavljajoči in zabavajoči, vse obenem, z vednim tihim: „pa brez zamere!“

Posebna sreča je tudi bila, da je živel baš tedaj v onih krajih kmetski trubadur (napol berač, napol gospod), v našem slovstvu dobro znani „Pikin Jožek“, general kranjskih beračev in zato ne berač: godec, pevec, pošten potepuh, pesnik in vsevedec. Taka prikazen je bila mogoča le v prejšnji dobi romantičnega beračenja! Tega Pikinega Jožka nam Stritar večkrat predočuje, n. pr. VII. 197 v Levstikovem nekrologu, pa še tudi mnogo pozneje, leta 1899., v „Jagodah“, kjer nastopa Jožek v dramatskem spevu, pojoč n. pr.:

„Oj Pikin Jože, Pikin Jože ti,
kako si lep bil nekdanj, kakor kri
in mleko! Stara Pika, tvoja mati,
ne mogla bi te takega spoznati.“

V drami „Logarjevi“ nastopa isti Jožek. — Sploh se vidi, da so ti mladostni vtiski pri Stritarju neizbrisljivi; vedno se vrača k njim in jih izčrpava v svojih spisih, od prvih do zadnjih, tudi po preteku dolgih let še vedno z neposrednim spominom. To daje Stritarju pravico, da zahteva, naj bodo vsi naši spisi „narodni“; kako on umeva pojem narodnosti, je v presenetljivo jasni obliki povedano z izjavo (v „Zvonu“ I. 1876., Zbr. sp. VI. 315—320), da Slovencem ni toliko treba takega „Fausta“ ali sploh takega orjaškega dela, ampak spisov, ki zgrabijo veliko maso našega ljudstva: „Pustimo (str. 319.) za sedaj tisto visoko literaturo, a ni treba nalašč se izražati po kmetsko; kajti naš kmet je razumen in dovzeten za vse; narodno bodi naše slovstvo (str. 315.), pa ne v zmislu, da bi vedno klicali „domovina!“; ampak da koreninimo v svojem življenju; ono nam naj daje snov, a zveza med slovstvom in življenjem je neobhodno potrebna (str. 320. idd.). Seveda

je prišel do tega veroizpovedanja šele potem, ko je že izkusil bridki sad spoznanja.

Slovanstva pa se je učil pod Levstikovim vplivom iz čistega vrelca, iz srbskih narodnih pesmi.

V ožji zvezi pa doma ni mogel dolgo ostati z Levstikom; ta je šel za domačega učitelja h grofu Pacetu in je ostal pri njem tri leta. Stritar pa je na Dunaju nadaljeval svoje študije. Oba sta odslej študirala tudi življenje. A kolika razlika! Stritarja je spremljala srečna ali vsaj svetla zvezda in njegov talent je prišel povsod hitro do veljave. Blagohotni škof A. A. Wolf je bil hotel Stritarja poslati najprej v orientalsko akademijo, a niso ga mikale te študije, odločil se je za klasično filologijo in se je najbolj oklenil znamenitega filologa, filozofa in pedagoga H. Bonitza. Poroča se tale dogodek (Slovan 1887, 93): Nekoč je čital Bonitz z dijaki „Elektro“; kar se mu pretrga nit predavanja in mož ni mogel naprej. Stritar, ki je sedel nekje v zadnjih klopih, je nadaljeval natihoma, kar bi imel povedati Bonitz. Hitro vpraša profesor: „Wie heißen Sie dort, der Sie mehr wissen als ich?“ Bonitz je spoznal bistro glavo Stritarjevo; postala sta si prava prijatelja in sta zaeno čitala klasike; Bonitz mu je tudi preskrbel državno ustanovo 400 gld.

Stritar stopi v življenje in v boj za načela in vzore.

1. Tako uspešno je začel Stritar svoje študije, jih je nadaljeval in je končal svoja vseučiliška leta. A potem se ni vezal takoj z državno službo, dasi je ostal zvest svojemu pozivu: vzgajal je sinove imenitnih rodbin in se je posvetil javni službi šele, opravivši izpit, ko si je gradil lastno ognjišče (l. 1873.). — V premožnih krogih je vzgajal bivši kmetski deček tudi samega sebe in je postal v njih prav domač; vse je imelo rado duhovitega mladega moža in ni mu bilo treba biti v skrbi za vsakdanji kruh. V fini družbi je postal pravi človek: značajna kremenitost slovenskega kmeta mu je ostala v mozgu, a najhujši brus, svet, mu je obrusil kmetsko trmo in zadirljivost. Tako se je v njem srečno spojilo dvoje temeljnih elementov: slovenska poštenost in nadarjenost pa evropska kultura v harmonsko celoto. V takih odnošajih se je v njem izcimilo tisto njegovo tolikokrat naglašeno geslo: *tout comprendre c'est tout pardonner!* Zato se vedno sme reči: Stritar je prvi načeloma slovenstvo enačil s kulturnostjo.

Odtod izvira njegov velikanski vpliv zlasti na idealno mladino, ki hoče biti poštena, domača, ki pa jo tudi mika in z neodoljivo silo vleče nase ta „zapeljivi“ svet in njega krasote in njegov napredek; a odtod izvira tudi načelno sovraštvo proti njemu pri tistih, ki so slovenstvo kot tako smatrali samemu sebi za zadostno, kot srečno stanje nedolžnega otroka, ki „nepokvarjen“ ne pozna sveta, češ, najbolje je, da ga sploh ne pozna.

Tudi se pač ne motim, da ga je baš ta njegova posebnost spravila naposled v neko nemilost pri Levstiku; navzlic temu, da mu je stal Stritar vedno zvesto ob strani. Levstik je bil grča, ki je sesala sok le iz domačega debla; ako si jo izbil iz debla, zatrljajala se ti je neporabna pred noge. Zato mu najbrž ni ugajal široki Stritarjev ozir po svetu: kakor je Levstik v jeziku naposled krčevito kar iztikal za vsem, kar je bilo po njegovem mnenju pristno, domače, tako se je — rekel bi — zabubil v svojo domačo kremenitost in ni priznaval nobene druge kremenitosti kakor le svojo, oziroma tisto, ki je bila prav tako trda kakor njegova. Tako je postal res naš največji poštenjak, a tudi velik čudak in postal je nesrečen . . .

Med Stritarjevim geslom in med Levstikovimi nazori leži cel prepad.

Vse to je stopalo sicer šele polagoma na dan. Koncem petdesetih in začetkom šestdesetih let pa sta imela vsak s seboj dovolj posla. Stritar se je učil, je poučeval in popotoval s pomočjo rodbin svojih gojencev po Švici in Tirolskem, po Bavarskem, ob Reni, je šel v Pariz, kjer je zbolevisi bival dalje časa; čez gorenjo Italijo se je vrnil preko svoje domovine na Dunaj. Najvažnejše postojanke z njegovega potovanja so z nedosegljivo poetičnostjo ovekovčene v njegovih „Popotnih pesmih“, najlepših te vrste, kar jih pozna naše slovstvo. Te pesmi, ki jih pa ni sproti izdajal, tudi pričajo, kako bodro je Stritar opazoval svet, ki ga je prehodil; a v svoji sobi je čital važna moderna dela tujih slovstev in se je temeljito ukvarjal z estetskimi spisi ter si je uril umetniški okus z očesom, duhom in peresom. — Levstik pa je tičal v ozkih sponah domače tesnosrčnosti, ki mu je zavirala polet tem bolj, ker je tudi njegovo merilo bilo često ozko; bil je domač učitelj, a le doma, in bil je — žalostno! — čitalniški tajnik v Trstu . . . Poskusil je z uredništvom („Napreja“ 1863), a je komaj ušel ječi, bil je tajnik pri „Matici“, a se je odpovedal; izročili so mu uredništvo Wolfovega slovarja, a mu je odvzeli in od l. 1866. do l. 1870. je bil Levstik brez pravega kruha. V teh zanj kritičnih, prehudih časih je tudi

spisal — značilno — največ svojih kritičnih spisov; s pesništvom se je bavil manj. — Stritarju pa je gladko teklo leto za letom, naučil se je mnogo in v trenutkih navdahnjenosti je tudi spesnil kako pesmico, ne da bi jo objavil; teh pesmi je bilo več in več, dasi pravi sam o sebi v „Spominih“ (Zbr. sp. VI. 343), da se mu ni ljubilo pisati. Zato je verjetno, kar poroča dr. Vošnjak v „Spominih“ I. (str. 217.), da je bil Stritar še važnega leta 1866. „manj znan“, seveda mnogo manj kakor Jurčič.

To leto (1866.) pa sta se združila Levstik in Stritar pod Jurčičevo firmo v literarno podjetje, oba že dobro pripravljena, Stritar bolj notranje, Levstik pa že priznan pisatelj in strah vseh nasprotnikov. Tedaj so, vsaj na Kranjskem, „Novice“ gospodovale skoraj brez konkurence; le „Glasnik“ jim je delal nekaj napotja, ker so se ljudje pričeli povpraševati, ne bi se li mogle tudi „Novice“ bolj bližati „Glasniku“; okrog l. 1860. pa so stale še na vrhuncu svoje vplivnosti in čitalo jih je vse z velikim navdušenjem (gl. Vošnjak n. n. m. str. 92.); bila je doba velikih besed v slovstvu in drugod.

Zdaj je Stritar, ko so se mu baš najbolj razvile moči in se mu je pričela tudi zbužati zavest o njegovih močeh, trideset let star, temeljito strokovno izobražen, svetovno olikan in iz lastnih izkušenj motreč s svojega narodno domačega stališča bujno se razvijajočo kulturo, noseč v sebi njene sadove, ki so zrasli v njem na domačem drevesu: zdaj je Stritar prvikrat, a v dejstvih odločno, kakor morda nikdar pozneje, nastopil kot pravi Stritar, uspešneje kakor katerikoli izmed idejepolnih poznejših kulturonoscev, nastopil prvikrat v slovstvu s trojnim namenom, ki ga je nosil že tedaj z vso odločnostjo v srcu, a ga je naravnost povedal šele deset let pozneje (leta 1876., gl. Zbr. sp. VI. 316), češ, slovstvo ima trojen namen: 1) izobraziti naš jezik, 2) braniti našo narodnost, 3) izobraževati, povzdigniti in blažiti narod. — V dosego tega trojnega namena je deloval deset, dvajset, trideset in baš letos štirideset let! Iz tega trojnega namena se da razložiti vsak njegov literarni korak, v tretjem korenini zlasti njegov idealizem in njegova mehkost, ki mu je včasih dobavila očitanje mehkužnosti, a le pri tistih, ki niso vedeli, da je Stritar, kadar si je trebil s pota kamenje in prst, tudi pisal s pekočo satiro, n. pr. kot „Triglavan s Posavja“ (1870), v zelo popopranih „Pasjih pogovorih“ (1870), v „Dunajskih sonetih“ (1872) in v „Drobižu“ 1891.

2. Leta 1866. je torej stopil v zvezi z Levstikom na dan, stopil tako trdo, da je odmevalo po celem slovenskem

logu in da odmeva pravzaprav še zdaj. Izdal je tedaj svoj kritični **uvod v Prešerna**, ki je bil po obsežnosti obzorja in po vglobljenosti umevanja do onih časov nedosežen in je vzoren še do današnjega dne. Znamenito je, da Stritar ni stopil kar s a m na plan; morda je bistro čutil, da bi bil tak nastop večini povsem neumljiv. Znak posebne razboritosti je, da je Stritar v tistih časih, ko se je bilo bati, da v slovstvu povsem omaga zdravi okus, nanovo odkril tistega, ki se je tudi boril za one tri ideale v slovstvu, odkril pomen Prešerna. Da danes stoji v sredi Ljubljane Prešernov spomenik, da pozna nanovo odkritega pesnika vsak otrok, to je, smemo trditi, v prvi vrsti Stritarjeva zasluga.

To je bil pravi kulturni čin in izvršil se je natančno trideset let potem, ko je izšel „Krst pri Savici“. Povedalo se je tu Slovencem, na kaj res smejo biti ponosni: ne na svojih sedmero sklonov v sklanji, ne na svoje stare bogove in na slovanske korenike v tujih besedah, ne na svojo veliko „majko Slavo“, ki bi imela dovolj otrok tudi brez njih, a — rekel jim je: ponosni smete biti na tisto knjižico poezij; kajti, tako jim je rekel svetovno naobražen in izkušen mož, s to knjigo ste stopili v svetovno slovstvo! Prešeren je bil zdaj uvrščen med pesnike, ki se mora ž njimi seznaniti, kdor hoče poznati literarni cvet vseh narodov; in res, da opozorim na zanimivost: slavni germanist Schönbach je uvrstil v svoji znameniti knjigi „Über Lesen und Bildung“ med dela, ki jih poznaj literarno naobražen človek, tudi — Prešernova! Tudi ta sodba je posredno Stritarjeva zasluga iz leta 1866.¹⁾ — Pri izdaji Prešerna samega pa Stritar ni nič sodeloval; le Levstik je tako radikalno „popraval“ Prešerna; to je treba še enkrat naglašati, ker se da tudi iz najnovejšega spisa o Stritarju („Slovan“, 1906, 98) sklepati neresnica, češ, da je bil Stritar (z Jurčičem) tako izdatno pre naredil pesniku besedilo. Stritar sam je opozoril (n. pr. proti Glaserju, gl. „Lj. Zvon“ 1896, 279, 388), da Prešernov tekst v izdaji leta 1866. ne gre na njegov račun.

Tako sta najodličnejša naša pisatelja tedanjega časa dvignila na prestol Prešerna in narod je strme slišal in se prepričal o velikanski razliki, ki je obstojala med tedanjimi imenitniki v slovenskem slovstvu in med Prešernom. Kako globoko je pač v njihovih očeh padlo tisto pesništvo, ki se je tedaj šopirilo po „Novicah, gospo-

¹⁾ „Novice“ 1866, 95 so pozdravile „Klasje“, v katerem je prvotno izšla znana Prešernova izdaja z uvodom, naproti „Slovencu“ III. 146. Primeri: Stritar, Zbr. sp. V. 196.

darskih, obrtniških in narodnih“; mnogo lepega so sicer prinesle in po krivici jih je prof. Heinrich (gl. l. 1866., str. 197.) imenoval „Schmierblatt“, a kaj sličnega, kakor so Prešernove pesmi, po Prešernovi smrti v njih le ni bilo z nobeno silo najti. Kako borni so bili tedaj literarni izdelki, razvidimo iz sestavka na str. 28. in 29.; tam je seznamek vseh slovstvenih del, ki so izšla leta 1865.: s časniki, gimnazijskimi programi in molitveniki vred jih je natančno — 50! Kake so bile pesmi, se da sklepati iz uvodilne „Slovo staremu, pozdrav novemu letu“:

„Star škripač pripoveduje,
ako fantič se rodi,
da ves svet kaj pričakuje,
ter se rojstva veseli . . .
Tud' jaz upam, reva uboga,
kadar leto se rodi,
da bo bolje — pasja noga (!),
pa mi vselej spodleti.“ . . . itd.

In to še ni najslabša, ker vsaj šaljiva biti — skuša! Še hujše je bilo s prozo: „Boj za puro“ je vodilna povest v tem letu! Vendar so bile „Novice“ še prvo slovensko literarno glasilo z največjim vplivom; „Glasnik“, ki je tedaj izhajal že osmo leto, se je moral vkljub svojim vrlinam boriti za obstanek in potrpežljivi Janežič je potreboval vse svoje obzirnosti, da se je obvaroval interdikta pred merodajnimi krogi.

Tu je odprl Stritar v zvezi z Levstikom oči, kažoč jim, kako visoko je bil slovensko slovstvo dvignil že Prešeren in kje je torej Slovencem začetni: pri Prešernu se mora nadaljevati, ne pa vedno prav iznova začenjati. Kakor odrešenje je završelo po okorelem slovstvenem logu slovenskem, prišla je pomlad in zapele so ptice in gradile so si gnezda.

3. Kritika v Glasniku. — Bilo pa je treba pokazati, da oznanjevalci novega časa tudi sami kaj znajo; to so jim tudi kaj hitro kot dolžnost stavili pred oči nasprotniki, ki so Stritarju osobito zamerili, da je sodobne pesnike, posebno Koseskega, molče prezrl, kakor bi jih ne bilo. — Preden je torej šel Stritar s svojci na pozitivno delo, je moral s kritičnim omelcem obrisati pozlačeni prah, ki je pokrival tedanje pesniške velikaše; zgodilo se je to v bolj akademični obliki v „Glasniku“ l. 1867. pod naslovom: „Česa je posebno treba našim pesnikom?“, kjer pravi Stritar na strani 11. (= Zbr. sp. V. 13): „Vpraša se, ali hočemo Slovenci imeti svojo

literaturo po zgledu drugih narodov ali ne. Če jo hočemo, treba nam je kritike . . . Če je pa nočemo, pa pustimo to igračo in šemarijo, pa lotimo se bolj potrebnih reči.“ In malo prej (str. 10., Zbr. sp. V. 8) je rekel: „Meni je poezija resna, sveta reč — poezija mi je vse — poetje nič! Ker pa mi je poezija sveta reč, kako bi me včasih ne zgrabila pravična jeza, ko vidim, kako se v njeno svetišče vrivajo krivi duhovniki in proroki . . . Kaj pa je korenina in vir žalostnega stanja naše poetične literature, če ne odtod, da pri nas o teh rečeh ni nikakršne sodbe! Kdor pri nas le pisati, to je črke delati zna, je slovenski pisatelj; kdor je zveržil toliko in toliko verzov, on je slovenski pesnik, „nadopolni“, če je mlad, „slavni“, če je že malo stareji . . .!“ — A na str. 12. se zaveda z vsemi kritiki: „Velika zmeta je misliti, da kritika koga ustraši. Bog hotel, da bi imela toliko moč. Ali nima je! Pravi, dokazuj pevčetu še tako jasno, da njegove pesmi niso nič prida: še raji jih bo imel — sovražil pa bo tebe!“

Čudimo se, odkod ta bistra sodba, uničujoča in bodreča, in odkod to poznanje domačih razmer pri Stritarju, ki je zdaj živel leta in leta v tujini. Vsaka njegova beseda je zadela v črno kakor tale: „Če se kdo postavi po robu, zareže se (prvaki) nad njim: Kdo pa si ti in kaj si? Ti nisi zapisan v našo zlato knjigo. Kdo te nam je postavil za sodnika? Le sama nevoščljivost govori iz tebe!“ — Res, Stritar ni zahajal v domovino, a ustanovil si je na Dunaju drugo domovino; ne samo da je seveda čital vse, kar mu je prišlo slovenskega v roke (to nam leta 1868. sam pravi; gl. Zbr. sp. V. 46), ampak zbiral je okoli sebe na Dunaju svoje bivše vrstnike, sošolce in druge dovzetne Slovence, se je shajal z njimi in kmalu se je nabralo kolo čilih in mladih mož, vnetih za svoj rod in za umetnost. Stritar je bil prvi med enakimi kot izkušen in o vsem poučen mož, nasproti njim, omejenejšim, pa v srcu nosečim cel svet. Stritar je sploh ljubil živo, po napredku težečo družbo in zato je vpeljal po starogrškem načinu sestanke (gl. moj spis v Zvonu 1905, 344 idd.) in leta 1867. jeseni se je združil z ožjimi prijatelji v neprisiljeno društvo. Shajali so se vsako nedeljo pri njem in vsak je prinašal kaj spisanege, kar je že bilo. Izdelki so se prečitali in prekritikovali; odločevala je sodba Stritarjeva, izrečena vedno kratko in točno kakor v utrinkih. V tem krogu so dobili prvo konkretno obliko estetski nauki, ki jih je Stritar pač že nosil v srcu, a se jih je zavedal z vso jasnostjo šele, ko je njih merilo preizkušal ob tistih nedeljskih

večerih. — Jasno pa je, da so se presojali tudi literarni izdelki ne-navzočnih, t. j. domačih naših pisateljev. Tako razumemo dvojno smer tedanjih čistilnih Stritarjevih spisov; na eni strani „pouk“, ki ga daje, „mladim, bodočim pesnikom“ — tako sta naslovljeni v „Glasniku“ leta 1867. prvi dve „kritični pismi“ — in na drugi strani, zlasti v poznejših kritičnih pismih leta 1868., ostro presojo domačih književnih razmer.

Najprej je končal svoj spis „Česa je posebno treba našim pesnikom?“, kjer piše o predmetu, ki ga naj opeva osobito liričen pesnik; v mislih ima edino domače razmere, češ (Glasnik 1868, 17; Zbr. sp. V. 27): „Obilo tri četrti vse lirične poezije po je ljubezen in ne kaže se, kakor bi se hotela ta reč premeniti. Pri nas so se poetje, dokler je bilo moč, ogibali tega polzlega predmeta, razen enega (seveda Prešerna! Op. pis.), ki je pa ravno zaradi tega trpel veliko preganjanja. Ko pa so izpredvideli, da dolgo časa ni moč izhajati tako, pa so začeli počasi strahoma lotiti se tega prepovedanega sadu.“ — Stritar je sicer (tedaj! pozneje ne več!) snov določeval liriku malo enostranski; čudno je n. pr. tudi, da baš na onem mestu poete nekako pozivlje, naj opevajo po klasičnih zgledih vino in pitje, a obračal je vse to prav tako na domače razmere kakor istotam svoje opazke o takozvanih „rodoljubnih“ pesmih. Da je tak proglašen idealist kakor on pisal baš tedaj tako realno, tega mu niti zdaj ta in oni ne odpusti. Saj še do današnjega dne ni nihče tako naravnost grajal pesnikov, ki so si tako obilo privoščili domoljubje, a so računali pri tem predmetu najbolj na glasno pritrjevanje. Lahko si mislimo, s kakó jezo so čitali pesniki Stritarjev izrek (Glasnik 1868, 18): „Lepa, blaga čednost je domoljubje; ali meni je ljubše v dejanju nego v pesmi . . . Ono samo ob sebi ni pripravno za poezijo, če ga pesnik ne približa človeškemu srcu.“ — Kako se to vzorno zgodi, je pozneje pokazal Stritar sam.

In še en presenetljiv izrek se nahaja na navedenem mestu: „**Sentimentalnost** — zdravi slovenski jezik še nima besede za to čudno neslano zmes in Bog daj, da bi mu je ne bilo treba nikoli! sentimentalnost je prava smrt vse poezije.“ Tako je pisal Stritar? Tisti Stritar, ki je dve leti pozneje (1870) objavil „Zorina“, ki velja v našem slovstvu za najsentimentalnejši spis in ki mu sentimentalnosti v pravem pomenu, prozorno fine čutnosti in osrčenosti ne more nihče odrekati? To bi bilo dvojno protislovje; prvič bi nam tista Stritarjeva trditev lahko prevrgla vse nazore o Stritarjevi iskre-

nosti in prepričanosti; in drugič: nekaj take sentimentalnosti ima vsaka in baš tista lirski poezija, ki nam sega često najbolj v srce. — A mi zamenjavamo svojo sentimentalnost s Stritarjevo; kako jo on razume, je razvidno iz njegovih nadaljnjih besed: „Kakor rja ali slana zeleno zelišče, zatre in zamori ta kužna bolezen vsako zdravo misel, vsak krepki čut. Tako ubogo pevče nima srca ne za žalost, ne za veselje; dremaje se ziblje med enim in drugim, da zaspí in ž njim milovanja vredni bralec. Če pa tudi najde kdaj ponevedoma kako misel, zrežlja jo na drobne kosce in jo prevleče z osladnimi polževimi slinami, tako da boš zastonj iskal pri njem grižljaja za zdravo grlo in krepki želodec.“ — Tak sentimentalist Stritar res ni bil, tudi ne v „Zorinu“, v katerem se pretaka dovolj gorke krvi, čigar dejanje pa izprva učinkuje na nas, kakor bi bilo sentimentalno, zato, ker se v njem pretaka kri za vesoljno človeštvo: velika idealnost pa se nam zdi sentimentalnost!

Kakšno sentimentalnost pa je imel Stritar v mislih s svojo zbadljivo označbo? Ko slišimo tiste besede o pevčetu, ki nima srca ne za žalost, ne za veselje in ki svoje redke mislice kosá in krhlja, nam sili v spomin novodobna pesniška struja, mi si je le ne upamo prav vzeti v usta. Vendar, naj se reče, kar hoče: ali ni Stritar poudaril glavnih znakov tistih najhujše sentimentalnih pesnikov, katerih pesmi so se nam vsiljevale pred desetimi leti, namreč pesnikov — **dekadentov**? Sami sebi skoraj ne verjamemo, pa je tako! Že leta 1868. je torej Stritar žigosal tiste pesnike, ki so tedaj nezavestno, trideset let pozneje pa načeloma razcefedravali poezijo! Tega si pač naši dekadenti ob koncu stoletja niso sanjali in to tem manj, ker se je baš tedaj, ko je vzhajala njih zora (leta 1896.), Stritar poslovil od literarne slovenske družbe. — Tudi tu se zopet pokaže harmonija v Stritarjevem življenju in mišljenju: kar je oznanjal v svojem prvem konstruktivno poučnem spisu, veljavnost tega se je pokazala stoprav, a tudi takoj tedaj, ko je postal njegov izrek naravnost aktualen.

A v boj proti dekadentom fin de siècle ni šel več in tudi ni bilo treba; molče in mrže jih je odgnalo slovensko občinstvo, a boril se je proti dekadentom dobe od leta 1866. dalje. Tedaj — pa dekadenti? Ali je to mogoče? Vsi novodobni dekadenti bi se uprli temu naziranju: in vendar je tista doba doba najhujšega dekadentizma, ker je bil že stiliziran. Koseskega bomo najznačilneje imenovali stiliziranega dekadenta lirika in njegov „Če zavist lizuna zvine, da zamrdne sin krtine“ in „unuk

unuka unukove žetve“ je najbolj cvetoča cvetka dekadentizma. In Umekove pesmi (1865) so vobče iste, takisto Cimpermanove onodobne, celo Levstik je včasih malo zavozil v to stran, da o manjših ne govorim. Rafiniranost v obliki je namen obojih dekadentov, starih in novodobnih; prvim je rafinirano umetna (nikoli se ni n. pr. skovalo toliko sonetov in drugih težkih oblik kakor tedaj), drugim rafinirano priprosta; a s svojo načelno raztrpano obliko so imeli moderni bržkone prav toliko preglavic kakor stari s svojo preumetno. Vsebine je bilo pri obojih obično enako malo. — Praznoto in neiskrenost njih pesnikovanja tepe Stritar prav hudo s svojimi tremi obstruktivnimi soneti na solnce in na luno, ki jih je zložil, ker je „mož, ki mu v vsem gre . . . veljavna beseda“, naročil Stritarjevemu prijatelju, naj opeva ta dva predmeta (Glasnik 1868, 19 in 121; „Pesmi“ 1869, Zbr. sp. I. 62).

Da hoče literarnim ljubljanskim diktatorjem napovedati boj in jim kaliti s hudo obstrukcijo okoreli mir, to je povedal ob koncu svojega spisa, posvečenega „našim pesnikom“: „Kdor hoče svete dajati našim pesnikom, mora žgati in rezati bule in gobo, ki pokrivajo zdrava telesa; saj ne gre tu za prid in slavo posameznih, saj literatura morda vendar ni kaka usmiljena naprava, kaka bratovščina, kak zavod, kjer se onemogli mladi in stari s slavo in hrano rede ob srenjskih stroških.“ — —

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Zdaj, duša, pozabi življenja mizerij,
igraj se mi s solničnimi dnevi,
igraj se mi z lune odsevi,
zamakni se v božje krasote misterij!

Saj svetega Petra in Pavla so časi!
Vsak dan se ponavljajo popki,
in s tako blestečimi zobki
jih trgajo zale devoyke na vasi!

Zasmej se razkošno, jasne se spomini:
ej, bilo je ravno ob letu,
vse rože žarele so v cvetu,
lepo se ljubila sta dva tam v dolini!

Vida.

Balada.

Iskreča solza južnih trt in sladke grudi vitkih dev,
krasnih kot Eden, božji vrt, kot tisočernih sreč odsev!

Poj, svetlo srebro polnih čaš, zdravstvuj, mogotcev svetli roj,
— zakaj le ti, kralj jasni naš, si mračnožalosten nocoj?

Kot val zaplal je pirni šum, nesmrtnik le mračan sedi
in groze poln mu je obraz in roka mu in glas drhti:

„Nalij mi kupo, o točaj! Poslušaj . . . slušaj šum rohneč,
kot bi vojské krvavih senc nazaj prihajale preteč!

Vse kri, vse sama rdeča kri! Ves pestri čilim je krvav —
in glej, iz sten rastoč reži se tisoč krvavečih glav! . . .“

Zveni pokal in klic glasán: „Na zdravje tvoje, silni kralj,
da dolgo še bi kraljeval in slavno z nami piroval!“

Falernca dvigne on do ust: „Strahov se ne bojim, haha! —
— in pustih sanj! . . . Ti kača! Ah, ta tvoja prsa žametna! . . .“

Kaj so mi robske duše mar? Kaj so mi milijoni mar?
Gospoda vitezi, le vam to čašo pije vaš vladar!“

A glej, moč vina je zaman, razkošni čar polti zaman,
strahovi blede so prišli in šli ne bodo noč in dan.

„Ob glasu pesmi naj vzkipi, z radostjo novo vstane pir,
saj spev in strun ubrani glas je hipov sladkih sladki vir!“

Še kralj izustil ni besed in že pred njim je pevec vstal,
suh, razcapan, oči strašnih je vzrastel, vzniknil je iz tal.

Po žilah se razliva kri, ko črez tuleče strune lok
švigaje skače in iz ust se trga pesem pod obok:

„Proslavljam te, ti oče naš, ti skrbni oče naš in kralj,
ki v krvi naši slavni meč ljubeč si tolikrat opral!

In danes, glej, hvaležni vsi, vsi zdaj prihajamo pred té
in danes ni nam sveta več oblast očetovske peté.

Pravica? O, kot tvoja je, toliko takšnih je pravic,
kot je na zemlji duš, pesti, kot mečev je in plamenic!

Ne trepetaj! Mar vredno je, o kralj, da bi se tega bal,
če zdaj ves svet bo svet prestol in rob bo v bagru svojem kralj?

Ne boj za jasno se glavo! Glej, bil si kronan, bil vladar, —
povej, o kralj, če smrti res zato zaslužil nisi mar?“

Srd v srcu kralja zakipi, kaljeno kopje zavihti, —
razžaljena je veličast, naj pade pevec, teče kri!

„Haha!“ Ob marmor trešči ost. „Kje je?“ „Kdo? Kaj, o kralj, veliš?
Nikogar ni: Ti sam s seboj besede čudne govoriš!“

Osupel zre v praznoto kralj in groza je na pir prišla
in hodi tiho naokrog in na ušesa šepeta.

Bledijo lica krasotic, obrazi vitezov blede,
a cesta, čuj, grmí, buči, kot v besni burji vre morje.

„Hej, kapitan! Naj sulic gozd in bičev švist in tresk podkov
pomete cesto, ukroti uporne trume sužnjih psov!“

„Nikdar trinog! Minil je čas! Dovolj prelite je krvi!
Krvnik tvoj truden je postal! Zdravstvuj, nesmrtnik, in — umri!“

Zaboden pade kralj. Umre. In svetli vitezi beže . . .
Gorjé! Zaman, ko poln je dvor vladarja novega vojské.

Ljut skozi vrata stopa ta, bodočih vekov bog in kralj,
in koder stopa, koder gre, noben gospod ni živ ostal.

Nad sleme vstaja žar ližoč, iz rakve zdaj beži praded,
ko marzeljeza iz dvoran prestolnih vre v svobodni svet.

Pozdravljen, kralj! Še lepši si brez krone, žezla, dragotin,
četudi pleč ne diči plašč in čela prostega rubin.

Zdaj zmaji vsi beže odtod in levi vsi in orli vsi,
trinog je padel, kralj je vstal in kralj pravico govori!

Vladimir.

Poslednji dnevi Štefana Poljanca.

Literarna povest.

Spisal Ivan Cankar.

(Konec.)

VIII.

olgo je romal Štefan Poljanec po ulicah in ko je prišel domov, je Peter Novljan že ležal, roke pod glavo, oči strmeče v strop; ni se ganil in ni slišal duri. Kakor učaran je gledal Štefan Poljanec njegov obraz.

„Gospoda Valentina sin in moj mlajši brat; ni še spoznal, še hodi v sanjah in že ga je zaznamenovala smrt.“

Legel je na posteljo; Peter je počasi okrenil glavo, ozrl se je nanj in ni izpregovoril.

„Le natanko me poglej, Peter Novljan, le dobro me poglej! Ali ti je znan moj obraz? Ali si ga videl že prej? V sanjah morda? Ali, recimo, v ogledalu?“

Novljan je poslušal, ni razumel. Slišal je od daleč: „To si ti, Štefan Poljanec!“ — in groza je legla v njegovo srce.

Poljanec se je vzdignil na postelji, naslonil se je na komolec in je oprl glavo ob dlan.

„Nisi še spoznal! Ni še tvoj čas! Ampak tvoj čas pride tako gotovo kakor poslednja ura... Ali me poslušáš? Ali nimaš verzov v glavi?“

„Poslušam.“

„Tako gotovo pride tvoj čas, kakor gotovo mine doba, ki jo spremljaš s svojim klavrnim, nestalnim srcem. Minila je doba gospoda Valentina in tudi moja je že minila. Danes so pokopali gospoda Valentina . . . ali si ga poznal?“

„Poznal sem ga — kakor senco; jutri se ga ne bom več spominjal!“

„O, o, tako nikar ne govori! Spominjal se ga boš, Peter Novljan, in zmerom, bolj se ga boš spominjal, kolikor bolj bo raslo v tebi spoznanje. Nazadnje ga boš videl, kakor vidiš zdaj mene pred sabo. In mene se boš spominjal, mene, Peter Novljan!“

Ne bo ga človeka na svetu, ki bi ti bil tako blizek, kakor ti bom jaz tedaj! — Moja doba je minila in spremljal sem jo tako zvesto, kakor boš ti spremljal svojo. Samo spremljal, prijatelj! Muzika gre svojo pot in ti greš z muziko; ne godeš, ampak ž njo greš. — Stoj, ti poznaš svojo dobo, saj živiš v njej! Spremljaš jo samo, torej jo vidiš toliko bolj natanko. Povej mi, prosim te za Boga, kakšne ideje ima tvoja doba, kakšne misli? Kako mora človek živeti ž njo? Kakšen mora biti človek, da ga paglavci na cesti ne spoznajo že od daleč: ta je iz preteklosti, ta je umrl? Povej mi vsaj: ali je res potreba uvaževati praktične razmere?“

Dolgo je strmel nanj Peter Novljan in nato je odgovoril.

„Če govoriš resno, ali če si pijan, ali če si hudoben — ne razumem te! Kaj je doba? Kaj je moja doba? Tudi zraka ne vidim, ki ga diham.“

Poljanec je zavzdihnil.

„Seveda! Neumno je bilo, da sem te vprašal. In vendar bi mi bil lahko odgovoril. Saj ti si jaz in jaz sem ti!“

„Ni res!“ je vzkliknil Novljan vzburjen, s trepetajočimi ustnicami in prestrašenimi očmi.

„Ni res!“ in sam ni razumel svoje groze.

„Ni res! Nizko, na tleh je tvoje življenje, moje je nad oblaki!“
Poljanec je ostal miren.

„Tudi moje je bilo, Peter Novljan, ne zameri! In krivico sem ti delal. Saj tudi jaz nisem poznal svoje dobe, dokler sem jo spremljal. Šele zadnjič mi je razodel gospod Valentin tega žalostnega življenja skrivnost in obsenčilo me je spoznanje. — Truden sem, Peter Novljan, počival bi. Upihni luč!“

„Teško ti je pri srcu nocoj.“

„Res težko, zakaj mučil sem se pošteno in izprevidel sem, da sem se mučil po neumnem. Samo par dni je bilo, pa me je utrudilo kakor pol življenja. Dvoje sem se bil namenil in oboje mi je izpodletelo. Najprej sem hotel — pomisli, Peter Novljan, hotel sem uvaževati praktične razmere.“

„Povedal si.“

„Povedal, da; ampak stvar ni tako lahka, kakor se izgovori. Ali bi si ti upal uvaževati praktične razmere?“

„Jaz ne vem, kaj so praktične razmere.“

„Seveda ne veš; tudi jaz nisem vedel, še pred tremi dnevi nisem vedel. Nato pa sem spoznal in zdaj ti pravim: praktične razmere so — praktične razmere. Na svetu ni hujše nadloge od njih.“

In čemu je sploh na svetu ta nadloga? Edino zato, da jo ljudje uvažujejo. Ali, kakor se izražajo nekateri drugi: da računijo ž njo. Za človeka, ki ga ni vaje, je to opravilo hujše nego vse posvetne muke in bolečine, hujše od jetike, sušice in smrti. Jaz sem poskusil in zdaj mi poglej v obraz: kaj sem živ človek? Nobeden drugi ne zmore tega opravila nego tisti, ki je že od rojstva ustvarjen zanje. Opravlja ga popolnoma nezavedno, kakor da bi dihal, pil ali jedel. In kar je najbolj čudno in česar ne razumem in česar še po smrti, ko bo izpolnjeno vse moje spoznanje, ne bom razumel: dobro se jim godi ob uvaževanju, vesel in tolst je njih obraz in nič jih ni sram. Že prej, ko še nisem razumel globokega pomena teh besed, sem videl zapisano in sem slišal iz zadovoljnih ust: treba je uvaževati praktične razmere. In takrat se mi je zdelo to nekaj sila sramotnega — tako sramotno, kakor se zdi kurbanje čistemu človeku; in slutil sem, da ne le ni potreba uvaževati praktičnih razmer, temveč da se je treba boriti ž njimi in proti njim, dokler ne omahne roka v poštenem boju. Saj veš: takrat sem bil poet, takrat sem spremljal svojo dobo in je nisem poznal in nisem vedel kod in kam, takrat sem bil Peter Novljan.“

„Lažeš!“ je vzkliknil Peter. „Ne poznam te brata!“

„Takrat sem bil Peter Novljan!“ je govoril Poljanec mirno in je gledal v steno: „Potem pa sem izprevidel, da ni prav nič sramotno uvaževati praktične razmere, da so ljudje večjideli, s prav redkimi, nesrečnimi in žalostnimi izjemami ustvarjeni zgolj za uvaževanje praktičnih razmer in da je sramotno, sanjati o prihodnosti človeštva in imeti zakrpano suknjo. Ali se ti to ne zdi sramotno?“

„Ne.“

„Saj sem te samo zato vprašal, ker sem bil že najprej vesel tvojega odgovora. Ampak sramotno je, Peter Novljan, da ležiš tukaj in delaš pesmi in da boš čez leto dni klavrno poginil. Tvoja duša se povzdigne k zvezdam —“

„K zvezdam!“

„— tvojega telesa pa še pes ne bo oblajal. Duša je odpravljena, tako tudi vse podobne besede: duh, duhovitost in tako dalje. Skrbi za telo, Peter Novljan, skrbi za telo in uvažuj praktične razmere! — No, ne boš jih uvaževal nikoli, saj je celo meni izpodletelo, ki sem se pošteno trudil. To je bilo eno razočaranje, drugo pa je bilo še hujše. Imel sem dekleta, Peter Novljan, in sem ga ljubil. Ampak tisti dan, ko sem začel uvaževati praktične nazmere, sem se namenil, da napravim s svojim dekletom po petrinsko.“

„Kako?“

„Po petrinsko; to je način tistih ljudi, ki uvažujejo praktične razmere. Ali si moreš misliti kaj bolj smešnega kakor Štefana Poljanca, ki namerava, da bi goljufal svojo ljubico? Že naprej sem, tepec, užival sladkost svoje zmage: odidem, glavo pokoncu, visok in ponosen kakor Cezar, a na tleh moja ljubezen in ona na tleh, obraz objokan, srce razparano!“

„Ničvrednost! Ničvrednost!“

„Mislil sem namreč, da ravnajo tako tisti ljudje, ki uvažujejo, in da morajo tako ravnati. Kaj misliš, da sem zmagal?“

„Nisi.“

„Ah, nisem je ranil, samo omazal sem jo! In kako se je stvar končala? Ona je obrnila od mene svoj lepi obraz, jaz pa vzdihujem po njej, kakor še nikoli nisem vzdihoval. In to sem spoznal: ona je, ki sem hrepenel po njej od nekdaj, in gospod Valentin jo je ljubil in ti zлагаš pesmi v njeno slavo. Nikar ne poskusi, da bi se kdaj odvrnil od nje, ali da bi jo goljufal, zakaj v tistem trenutku bo zahrepenelo tvoje srce bolj nego kdaj in zahrepenelo bo zaman: trd in neusmiljen bo njen obraz, ne bodo ti več žarele njene oči in njena roka te ne bo več vabila. Ona ne ljubi tistih ljudi, ki uvažujejo praktične razmere in oni je ne poznajo; poete, izgublence, tavajoče k zvezdam v luči svojih sanj — te ljubi in oni sami jo vidijo. Komaj se obrne poet k zemlji, komaj poskusi uvaževati — in jaz sem poskusil — se odvrne od njega za zmerom in brezupno je njegovo kopnenje.“

Štefan Poljanec je gledal v steno; bled in spačen je bil njegov obraz.

„Brezupno je moje kopnenje. — Kaj bi ti storil, Peter Novljan, če bi spoznal, da si živel preko svojega življenja? Da ne stojiš več tam, kjer so stali tvoji vrstniki, in da tudi ne moreš stopiti tja, kjer stoje tvoji in tvojih vrstnikov sinovi? Kaj bi ti storil, Peter Novljan, če bi spoznal, da je minila doba, katero si spremljal in v kateri nisi živel, in da ti ni dano spremljati dobe, ki je prišla, da tudi živeti ne moreš v njej in ne smeš? Da si nepotreben, mrtev v živem telesu? Kaj bi storil?“

„Zakaj vprašuješ, ko ti je odgovor zapisan v očeh?“

„Rad bi ga slišal v glasni besedi, iz tvojih ust. Iz tvojih ust: kajti odgovoril boš zame in zase. Kaj bi ti storil?“

Peter Novljan se je nasmehnil s hudobnim nasmehom, kakor ga še nikoli ni bilo na njegovih ustnicah.

„Uvaževal bi praktične razmere.“

Tedaj se je nasmehnil Štefan Poljanec z istim hudobnim nasmehom; govorila sta z očmi in sta se razumela.

„Uvaževal bi praktične razmere prvikrat in poslednjikrat, z vso resnobo in z vsem srcem: če je ubita duša, bi ubil še telo.“

Gledala sta si v oči in sta se smehljala. In oči, obraz, smehljaj — kakor lice v ogledalu, kakor senca v senci.

„Uvažuj, Štefan Poljanec!“ je izpregovoril Novljan in Poljancu se je zdel njegov glas tako čudno znan, kakor da bi bil izpregovoril sam.

„Uvažuj!“

Štefan Poljanec je zavzdihnil globoko in je vstal. Hodil je po izbi s povešeno glavo, obraz zelo upal in star.

„Uvažuj!“ mu je svetoval Novljan. „Uvažuj, Štefan Poljanec! Prej nisi znal, pa si se upal; zdaj veš, kako je treba storiti, pa si ne upaš.“

„Rad bi jo videl še enkrat,“ je zaprosil Poljanec in njegov glas je bil trepetajoč, slaboten, otroški.

„Kaj bi jo gledal? Ne dosežeš je več. Sam si rekel, da je ne dosežeš. Zate je bila, dokler si živel; zdaj živimo mi in zdaj je za nas. Saj te ne bo pogledala, saj te ne pozna več — sam si rekel. Čemu bi si delal žalostno smrt?“

Poljanec je stopil k postelji, sklonil se je in je pogledal Novljanu blizu v obraz, da se je skoro dotaknil njegovega lica.

„Kako ji je ime?“

„Matilda ji je ime — za zdaj; ime pa ji je bilo tudi že drugače, vse polno imen je že imela; zdaj ji je ime Matilda.“

„Ali govoriš ti, ali govorim jaz? Čigav je glas?“

„Obadva govoriva.“

„Matilda ji je ime. Bel obraz, bele roke, globoke oči; nedosežna in zmerom dosežena; ideal in priležnica.“

„Dobro si jo opisal.“

Štefan Poljanec je slonel nad njegovim obrazom in je šepetal.

„In zagrnjeno okno —“

„Zmerom zagrnjeno.“

„In slepa starka —“

„Teta Mara, ki pozna Štefana Poljanca že od nekdaj, še iz svoje mladosti, in ki je mislila, da sem jaz ti in da si ti jaz.“

Štefan se je vzdignil in si je oblekel suknjo.

„Še to, Peter Novljan: teta Mara ni slepa. Vedela je natanko, kaj je govorila. In videla te je natanko.“

„Moja stvar je, da ji dokažem zmoto.“

„Ali si že spoznal? Ali misliš uvaževati? Kako pa bi ji drugače dokazal zmoto? Ali že računiš s praktičnimi —?“

„Ne še!“

„To je bil tako dober odgovor, da sam ne veš kako. Ne še! Zdaj še ne! Ampak kmalu! Ne še — je jako dobra beseda. Lahko noč!“

„Hej!“ je zaklical Novljan za njim. „Če že misliš uvaževati, — kaj pa je s tvojimi stvarmi? Čigave so? Zapiši kaj! In kaj naj sporočim ljudem?“

Štefan Poljanec ga je pogledal začuden.

„Tvoje je vendar vse, tvoje, Peter Novljan!“

Zasmejal se je v slovo.

„Tvoje, Peter! Moje stvari, moje telo, moja duša, moja usoda, Matilda in, Peter, in to moje klavrno uvaževanje!“

Potisnil si je klobuk na čelo in je šel.

Noč je bila zunaj.

IX.

Zbogom, Štefan Poljanec, zbogom, Peter Novljan!

Zunaj je bila noč — izgubi se v noč, Štefan Poljanec, kakor si se rodil iz nje! —

Kako lepa prilika mi je dana, da bi ob tem svečanem trenutku zapel svojo poslednjo romantiško pesem! Iz vseh zatišij in kotov mračnih ljubljanskih ulic bi se prikazale plahe, nestalne sence, spremeljale bi v dolgi procesiji svojega brata in proroka, ki se je napotil v smrt. Imenitna noč bi bila in imenitna procesija. V eni sami pesmi, kako gre Štefan Poljanec svojo poslednjo pot, v žalostni pesmi, kako je dočakal svoj veliki petek, ko še cvetne nedelje ni slavil, vse nepoplačano, brezkoristno mučeništvo mnogoštevilnega rodu bi razodel v tej pesmi . . . Izgubi se v noč, zatoni, Štefan Poljanec, brez slave in spomina, brez solza in brez pesmi!

Čemu bi prepeval o fantomu, objokaval senco? — Z dolgimi koraki je hitel človek ob zidu, begoten in plah kakor Ahasver; sključil je bil život kakor pod križem, klobuk je pomaknil globoko na oči; hitel je in če je videl človeka od daleč, se je ognil, zavil v samotnejšo ulico, ali pa se skrnil v senco pod vrati. Tam je šumela voda, tam je Ahasver postal ter se naslonil ob leseno ograjo.

„Kaj je res potreba uvaževati praktične razmere?“ je pomislil poslednjikrat.

„Res je potreba, Štefan Poljanec, čisto res!“

Ozrl se je prestrašen, nato se je tiho zasmejal.

„Ali je bil tvoj glas, Peter Novljan, ali je bil moj? Zelo se ti mudi — zgodaj dovolj boš nastopil dediščino, ki je ne boš vesel!“

Skočil je preko ograje in zamolklo je zašumela voda globoko v temi . . .

Morda pa se je zgodilo drugače. Morda je hitel popotnik z dolgimi koraki iz mesta na polje. Morda ni bila noč pusta in temna, trudno speča pod oblaki, morda je bilo nebo svetlo, z belimi zvezdami posuto, tako da popotnik ni bil ironičen ob svoji poslednji uri, temveč sentimentalen. Morda je pokleknil ter poljubil ljubljeno zemljo, predno se je obesil . . .

Tako ali drugače, fantom ostane fantom.

Nekdo mi je očitil nekoč, da junaki mojih sentimentalnih tragedij niso živi ljudje, kakor sede v krčmi in pijo za narodov blagor, temveč da so breztelesne sence, ki bi jih nihče ne smatral za ljudi, če bi njih nos ne bil tako natanko opisan. Očitnik ni bil vljuden, ampak kar se tiče Štefana Poljanca in njegovih bratov, je imel bolj prav, nego si je sam mislil. Poljanec ni le fantom, senca človeka, temveč tudi vse njegovo življenje, kolikor se da govoriti o življenju fantoma, je le senca resničnega življenja; in kakor je vsaka senca karikatura, tako je smešno spačen on sam in je spačeno njegovo življenje. Po cesti hodijo živi ljudje, solnce sije nanje in riše na zidove dolge, smešnopošastne sence, ki poskakujejo kakor clowni od tal do strehe, mahajo z nerodnimi rokami ter se ob oglu nenadoma izgublajo v nič, iz katerega so bile vstale.

Vsaka karikatura je obenem kritika; to je njeno bistvo in njen pomen; zato je dobro in koristno, da skačejo smešne sence po zidovju, kadar sije solnce in hodijo po cesti resni rodoljubi.

Poznal sem gospoda, o katerem sem zmerom mislil, da je pošten človek, ki nikomur ne škoduje, dasi deluje za domovino. Šla sva po cesti, ko je nenadoma pogledal na tla ter hudo namrgodil obraz.

„Čigava pa je tista senca?“

„Vaša senca je, gospod!“

Od tistega dne me ni več pozdravil, zato ker sem videl nje govo senco. Dobro je torej in koristno, da živi na svetu rod Poljančevih. Poljanec je senca živega človeka, njegova senca in tako tudi njegova karikatura in kritika; njegovo življenje je senca resničnega življenja, včasih cele dobe in generacije: senca in karikatura in kritika.

Ampak vse to ne pomaga nič in fantom ostane fantom, ne živi svojega življenja, senca je, na vse večne čase suženjsko pri-

klenjena na tuje telo. Zato je zelo malovažno in ne zanima nikogar, če se je Štefan Poljanec obesil, ali če je utonil. Pripovedovati bi se dalo o tem žalostnem koncu zelo poetične in genljive stvari, toda bile bi popolnoma nepotrebne; bral sem roman, v katerem je bila nazadnje natanko popisana sedmina po junakovi smrti; mojstrsko je bila popisana, ampak nepotrebna je bila; in tisti junak je bil resničen človek, ne fantom.

Pa je še drug vzrok, zelo imeniten in važen, ki mi brani, da bi se dolgo ukvarjal s poslednjo uro in smrtjo Poljančevo. Kar je za tistim črnim mostom utonilo v noč, ali kar se je zibalo na samotni veji tam zunaj sredi polja, ni bilo drugega nego malovredna lupina; še lupina je bila komaj, samo ime je bilo.

Štefan Poljanec je umrl na način, kakor ga svet že dolgo ni videl in ki je globokega premišljevanja vreden. Obešanje je bila formalnost brez pomena. Brezpomembna formalnost je, če si človek sam ostrže mrtvo kožo, ali če čaka, da mu odpade. Seveda je izprevidel Poljanec, da je zaradi snažnosti bolje, če se sam očisti; samo zaradi snažnosti. Tako je šel in se je očistil; lupina je izginila, izginilo je ime, fantom pa je ostal . . .

Dolgo je še ležal Peter Novljan, strmel je v strop z velikimi očmi in je čakal. Vse njegove misli so bile eno samo vprašanje; zdelo se mu je, da je zapisano z različnimi črkami na stropu.

„Ali bo storil?“

In strah je rasel v njegovem srcu. Strah, da bi Poljanec omahnil v poslednjem trenutku, povetil glavo ter se vrnil. Vztrepetal je, če je začul od daleč korake v veži, na hodniku.

„Ponižan, osramočen in proseč se bo vrnil . . . nikoli ni imel moči, drugače bi ne bil Štefan Poljanec!“

Vstal je, hodil je po izbi in je nenadoma obstrmel pred ogledalom. Motno in umazano je bilo ogledalo, videl je v njem obraz kakor v veliki daljavi, toda spoznal ga je takoj.

„Ali si ti, ali sem jaz?“

Zazibalo se mu je pred očmi; ves prestrašen, napol v omotici, se je okrenil proti durim. Duri so bile zaprte, nihče ni bil stopil v izbo.

Peter Novljan se je opotekel, omahnil je na posteljo in je skril obraz v blazino . . .

Danilo se je, ko se je vzdignil, zelo truden, kakor od dolge poti v viharju in dežju.

„Storil je, kakor je bilo zapisano, uvaževal je . . . in vso žalostno dediščino je zapustil meni! . . . Tudi jaz bom morda uvaževal

nekoč, kako je treba umreti, in tudi jaz bom morda zapustil svojo žalostno dediščino fantu, ki bo delal verze, nosil zakrpane črevlje ter gledal name s ponosnim zaničevanjem . . .“

Stal je pred Poljančevo polico in se je sam nasmehnil svojim mislim.

„V spoznanju je smrt; kaj je bil to že začetek spoznanja in kaj je tako blizu že tudi moje . . . uvaževanje?“

Vzel je s police kup papirjev in je sedel za mizo.

„Daleč je še čas; v njem ni bilo solnca več — še sije v mojem srcu; niso se še ozrle v tla moje oči — še gledajo v zvezde . . .“

Z veliko radovednostjo je listal po Poljančevih papirjih in je bil zmerom bolj začuden in zlovoljen. Nastopiti je hotel dediščino, kakor je bil obljubil in kakor mu je bilo zapisano; vedel je, čutil je globoko v svojem srcu, da je ta dediščina žalostna, da je sprejel ž njo svojo usodo in svoj težki križ, ampak zdelo se mu je, da je vsaj zanimiva. Pričakoval je velikih razodetij, večnih besed, pričakoval je, da se mu odpro na stežaj duri obsojenega, v brezkoristnem mučeništvu izkrvavelega srca, tako da bi v sočutju ob bratovem mučeništvu objokaval tudi svoje trpljenje in svojo prihodnost . . . Listal je dolgo, bral je, naposled je zalučil papirje na tla in je šel.

„Še ob poslednji uri ne more biti živ človek! Ne da bi pogledal skozi okno in da bi vsaj žalostinko zapelo njegovo srce, sedi za mizo, pred smrdečo lučjo, in piše . . . Zmotil si se, Štefan Poljanec . . . ne maram tvoje dediščine . . . nikoli ne bom uvaževal!“

Napotil se je v hišo z zastrtim oknom in ko je prestopil prag, ga je pozdravila Matilda z mehkim, sladkim smehljajem.

Peter je vztrepetal in je molče poljubil ustnice, ki so vabile.

* * *

Po pravici se je razljutil Peter, ko je zalučil na tla Poljančeve papirje. Ne da bi bil opisaval Ahasver svoje doživljaje in izkušnje ter na tak način neizmerno koristil rodu Poljančevih, je napisal dolgo in dolgočasno razpravo „o impresionizmu v noveli“. Po pravici se je razljutil Peter, zraven pa ni pomislil, da bo on sam nekoč, predno bo uvaževal poslednjikrat praktične razmere, napisal svojemu dediču in bratu pusto razpravo „o muziki v modernih verzih“ in da se bo dedič prav tako po pravici razljutil . . .

Zakaj kakor pojde življenje brez prestanka in brez konca po široki cesti v solncu, tako pojdejo sence po zidovju brez prestanka, brez konca, karikatura in kritika živega življenja — breztelesni in kljub svoji breztelesnosti nesrečni fantomi, v nadlego življenju in sebi . . .

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Konec.)

mrt Rudeževa je bila zame strašen udarec, ker mi je bil resničen prijatelj in me je zakladal mnogo let z vsake vrste knjigami, ki so popisovale predrago mi Rusijo. Jaz nisem mogel pričakovati, da mu dobim dostojnega nadomestnika. In vendar mi ga je podarila usoda, ki ji ne morem biti nikdar dovolj hvaležen za ta blagodat. Ta nedomestnik mi je bil odlični rodoljub, notar Aleksander Hudovernik, ki je prišel za notarja v Kostanjevico. Tudi on me je zalagal z ruskimi knjigami in časopisi in z dobrimi nemškimi pisatelji, ki poročajo o razmerah in prilikah ruske države. On mi je posodil n. pr. veliko in radi nepristranosti sloveče delo Roskošnega, isto tako pravi izvirnik „Voskresenija“ Leva Tolstega, ki se je natisnil zunaj Rusije brez tistih izpuščenj, ki so v ruskih izdanjih. Omeniti moram o tej priliki i znamenito knjigo o Rusiji, ki jo je spisal poštenjak Majer-Valdek. Posodil mi jo je doktor Slanc v Novem mestu. V mojih sešitkih z napisom „Russica“ se nahaja med ekscerpti moja kritika o tem in še o marsikaterem drugem spisu. Ta kritika izpričuje, do kakovega spoznanja in uverjenja so me privedle moje mnogoletne študije ruskega naroda in življenja.

Med veleprijetnim proučevanjem slovenske narodnosti in Rusije so mi tekli na Dolenskem tedni, meseci in leta, dokler sem priromal naposled do obližja svojega groba. Od konca sem imel dovolj jako prijetnega društva. Razen omenjenih prijateljev sem si našel povsod dobrih znancev, s katerimi sem pretresal politiko in naše slovenske reve in potrebe. Med njimi so se nahajali i mnogi duhovniki, ki so bili takrat vsi narodni in so živeli v najlepši slogi s posvetno inteligencijo. V Semič sem večkrat popotoval, da se pozabavim pri svojem starem prijatelju dekanu Alešu, istotako sem hodil na Toplice k svojemu pobratimu, upokojenemu duhovniku Zamidi, ki je bil navdušen rodoljub, zraven pa tudi imeniten čebelar. Ali sčasoma se je vse to izpremenilo. Škofa Misija in Jeglič sta

odcepila duhovščino od posvetnega razumništva in od narodne stranke sploh. Zdaj se je pokazalo, da dekan Aleš ni bil nikdar moj pravi prijatelj in nikdar resničen narodnjak. Hinavščina popovske kaste je stopila i drugje zdaj brez krinke na dan. Zato pa je napredoval tem lepše narodni duh v dolenjskih mestih. Ko sem se priselil na Dolenjsko (1867), je vladalo skoro v vsej gospodi in v vseh mestih (razen belokranjske Metlike) najgrje nemškutarstvo. Naši slabi stranki je pomagala najbolj — smrt! Slovenski odpadniki so cepali povsod kakor muhe konec septembra. Samo v Novem mestu jih je poginilo v dveh letih več nego petdeset! V čitalnici smo razpravljali vsak dan jako živahno vse pojave političnega, narodnega in družabnega življenja. Udje smo si bili kakor pravi bratje, navdajala je vse ista misel, ista navdušenost za slovenstvo in slavjanstvo. Žal, da je to krasno občevanje sčasoma zamrlo po smrti ali odhodu starih in po prihodu novih udov, ki niso marali prijateljskega drugovanja. Rudež je umrl 1885. leta, za njim je šel Navratil in pred dvema letoma doktor Vojska. Smrt mi je ugrabila še mnoge druge vrle znance, s katerimi se je dalo govoriti. In tako sem ostal naposled osamljen. Zdaj nimam na Dolenjskem nobenega človeka več, s katerim bi se mogel intimno pomenkovati. Občevanje z ljudmi pa mi obtežuje tudi perijodična gluhost, ki traja včasih le nekoliko dni, včasih pa tudi več mesecev. In tako se je že večkrat zgodilo, da se celo četrť leta nisem z nikomer razgovarjal. Vendar pa mi nobena tistih mnogobrojnih neprilik, ki tarejo starost, ni mogla vzeti dobre volje in zadovoljnosti z usodo. Živel sem vedno povse lahko ob svoji neznatni pokojnini zato, ker imam jako malo potreb. Moje srce je dobivalo neprenehoma priliko, da se veseli. Skoro vsak dan sem zvedel za kak nov napredek če ne slovenskega, pa vsaj drugih slavjanskih narodov, seosebno Rusov, Čehov in Bolgarjev. Za poglobitni vzrok svoje zadovoljnosti in sreče smatram to, da sem si ohranil vse ideale svoje mladosti. Priroda me pomiče in oduševlja s svojim krasom in bogastvom še dandanes ravno tako kakor pred petdesetimi leti. Slovenska in vseslavjanska literatura me zanima tako živo zdaj kakor pred petdesetimi leti. Zgodovinske in zemljepisne knjige so mi ostale enako mile od zgodnje mladosti do sive starosti. Navdušenje za politični in vsak drugi napredek, za demokratska načela, za humanizem, seosebno pa za slovenstvo in slavjanstvo mi gori v prsih z isto silo kakor pred petdesetimi leti. Pohvaliti se morem celo z redko srečo, da mi še ni ugasnila niti nebeška iskra prve ljubezni. Dražestno glavico moje

Radoslave okrožuje še zmerom isti rajski žar kakor pred petdesetimi leti. Pred smrtjo se torej ne bom vprašal: čemu sem živel? Če ne telesno, vsaj v duhu povzdignil bom proti svojemu Bogu roke in in oči in molil: Presrčna ti hvala, blagi oče, da si me ustvaril in mi podaril dovzetno dušo, ki je spoznala tvoj prelepi svet in tvojega človeka in njegovo slavno zgodovino in vzvišeni poklic in namen njegov! — — —

O mojem življenju še te-le črtice. Oženil sem se dvakrat, prvič nesrečno, drugič srečno. V prvi zakon sem stopil z osemindvajsetim, v drugi z enoinpetdesetim letom. Nesrečo prvega zakona sem zakrivil jaz in samo jaz. Moja prva žena je bila jako lepa in tudi dobra, ali je imela seveda človeška svojstva. Jaz pa sem hotel, da bi bila angel, brez hibe, pege in slabosti. Ta moja bedastoča nama je prinesla dosti žalosti in mučnih prizorov. Ker mi se je zdelo doma pusto, iskal sem si razvedrila v čitalnici, na izprehodih po primorskih hribih in žal tudi v krčmah. Trošil sem več, nego so mogle zmagovati moje financije, in zabredel sem v dolgove, katerih sem se bal in varoval prej in pozneje bolj nego kuge in ognja. Prva žena je bila Ljubljancanka. Umrla mi je po triletnem zakonu za sušico. Drugo ženo sem dobil na Dolenjskem. Živela sva v najlepši slogi in prijaznosti skoro deset let. Bridka izkušnja me je izmodrila, da od nje nisem zahteval angelstva. Kakor ž njo bi bil zdaj enako srečen tudi s prvo ženo. Druga soproga mi je umrla 1890. leta. V oporoki mi je volila svojo hišo v Novem mestu, ki sem jo čez deset let prodal, izgovorivši si v njej brezplačno stanovanje do smrti.

Do petdesetega leta nisem poznal skoro nobene bolezni. Tem več pa jih je prišlo pozneje, sosebno takih, ki izvirajo iz prehlajenja. Influnc sem imel do zdaj že enajst, pred petimi leti tri zaporedoma. Pet let me je mučila podagra, ki ji pravijo Gorenjci „pútika“. V svojih boleznih nisem klical nikoli doktorjev na pomoč in nisem rabil nobenih lekov. Samo takrat, kadar mi se je život zaprl, sem poslal po steklenico grenke vode, ki mi je vselej pomogla. To je bil ves moj strošek zaradi zdravja. Lečil sem se torej sam in to s petimi zdravili, ki se zovó: mir, gorkota, post, voda in dobra volja. Brez dvojbe sta mi koristila največ post in dobra volja. Užival sem o bolezni samo mleko, juho in kuhano sadje. Prejšnje čase nisem vina pokusil, dokler mi ni odleglo. Pozneje sem odstopil od te navade. Influence, ob katerih nisem pil nič vina, so trajale po šest tednov, tiste, ob katerih sem si ga privoščil, pa komaj po štiri tedne.

Ta izkušnja me je uverila, da je dobro vino jako hasnovito za bolnika. Od takrat ga popijem, če sem bolan, vsak dan po pol litra, kar mi prav dobro tekne. Preizvrstno zdravilo mi je bila v vseh boleznih dobra volja. Čital sem samo zabavne knjige, ki so me silile na smeh, ali pa take spise, ki so poročali o sijajnih napredkih vseh slavjanskih narodov. To berilo me je navdajalo včasih s takim veseljem, da sem kar vriskal v postelji navzlic vsem bolečinam. Če je prišel k meni kak znanec, nisva imela nikoli resnih pogovorov, nego sva se šalila, si pravila vsakovrstne smešne burke in anekdote in se smejala brez konca in kraja. V vsaki bolezni sem tudi mnogo prepeval. Ako nisem mogel po noči spati, sem pel fantovske poskočnice in podoknice po več ur zaporedoma, včasih prav do belega dne. Tudi sem zložil o vsaki svoji bolezni zabavljivo „pesem“, ji naredil napev in jo krožil potem marljivo, dokler se je bolezen naveličala poslušati mojo strašno „poezijo“ ter je pobegnila. Za pokušnjo náte moj pozdrav influenci:

„Oj dolenska influenza,
ti si vražja peštilenca,
pust' na miru me Gorenjca!
Brž poberi se od mene,
nade ne imej nobene!
Pihnil bom, ti odletiš,
pljunil bom, ti se zvališ,
kihnili bom, ti omedliš* itd. itd.

Kaj ne, da ni čudo, ako se je bolezen prestrašila takega pesnikovanja in mi dala kmalu slovo? Drugim ljudem naklada bolezen velike stroške, moje financije pa še okrepuje. Tiste tri influence pred petimi leti so mi pomogle, da sem si prihranil več nego petdeset goldinarjev!

Zdaj še nekoliko besed o tistih mojih spisih, ki so se natisnili. V „Ljubljanski Zvon“ sem poslal razen bajk tudi „Vinsko modrost“, ki jo bo dal Schwentner zopet na svetlo. V „Novicah“ sem priobčeval nekaj časa življenje naših Kranjcev na Hrvatskem. Ker je pa Bleiweis v moje besedilo jel vtikati svoje besede in pripomnje, me je to tako razkačilo, da spisa nisem maral nadaljevati. Med sotrudnike Hribarjevega in Tavčarjevega „Slovana“ sem se uvrstil tudi jaz. Spisal sem zanj svoje „Hrvatske spomine“, iz katerih sem porabil več anekdot in poročil pozneje tudi za „Bahove huzarje“. Ali ta dva spisa imata različno smer: „Bahovi huzarji“ so zgodovinska knjiga, dočim popisujejo „Hrvatski spomini“ izvečine le privatne

zgodbe in reči. V „Bahovih huzarjih“ govorim o slovenskih uradnikih in profesorjih, torej o naši inteligenciji, v „Hrvatskih spominih“ pa sem hotel razložiti, kako žive na Hrvatském slovenski delavci, rokodelci in obrtniki. Uredništvo se je na sredi spisa prestrašilo mojega žal le pereresničnega popisovanja slavonskih grehov, zlasti odprave zaroda, ki uničuje našo narodnost v Slavoniji. Balo se je, da bi moja povest razžalila brate Hrvate, in je moje priobčevanje ustavilo. „Hrvatski spomini“ so ostali torej torso, ali bi se itak mogli zopet natisniti, ker vem, da so bralce jako zanimali. — — —

Errata corrige! Dejal sem, če se ne motim, da imamo tudi Slovenci dober prevod kraljedvorskega rokopisa. G. Podgorski nam ga je res obetal, ali ne vem, če je to tudi izpolnil. Šele zdaj sem se spomnil, da je natisnjena samo najlepša pesem tega rokopisa („Zaboj, Slavoj i Ludjek“).

O „Bahovih huzarjih“ moram še tudi katero izpregovoriti. Izbral sem jih za predmet svoje knjige zato, ker so se mi zdeli jako zanimivi. Dunajska vlada je hotela Hrvate ponemčiti. Za orodje si je izbrala slovenske birokrate in profesorje. Jaz popisujem, kako so se vedli proti temu navalu Iliri, kako so živeli ti naši rojaki in kako so izvrševali svojo sramotno nalogo in zakaj se je morala izjaloviti nakana avstrijske vlade. To so gotovo zanimive reči za vsakega izobraženega rodoljuba in privrženca slavjanske vzajemnosti. In vendar je očital kritik „Slovenskega Naroda“ moji knjigi dolgočasnost! Moja knjiga je res dolgočasna za proste kmete, rokodelce, za ženski spol in za neodraslo mladino, ali za inteligentne, rodoljubne može mora biti na vso moč zanimiva. Očitati bi se mi smelo samo to, da sem popisoval zanimivo vsebino na dolgočasen način, ali kritik „Slov. Naroda“ tega ni storil, kajti priznava, da sem dober stilist. Kaj sledi iz tega? Jaz mislim to, da je čital mojo knjigo jako površno. Izmed raznih kritik o „Bahovih huzarjih“ dokazujejo tri, da njih očetje moje knjige niso niti čitali. To sem vedel že zdavnaj, da se v nemški literaturi pojavlja jako često taka ženijalnost, ali da so se zaredili te vrste „nadčloveki“ tudi v slovenski, sem zvedel šele zdaj iz svoje izkušnje. — Strašno sem se jezil na tiskarske in korektorske grehe v „Bahovih huzarjih“. Na 24. strani se bere: Znanje se je naredilo navadno na svatbi, ko bi moralo biti „na gostbi“ — take zmote so škandalozne. Kjer pripovedam, katere slavne pisatelje je čitala ilirska inteligencija, bi moralo biti „savojskega vikarja“ in sploh Rousseaua, kajti ni bil ta vikar noben pisatelj, nego samo epizoda v slavnem delu Rousseauvem „Emilu“. Večkrat

mi je korektor zamenil dobre slovenske besede z germanizmi, kakor „zdelovati“ z „izhajati“, n. pr. s svojimi dohodki ne morem zdelovati; „izhajati“ je v tem pomenu eden najgrjih germanizmov. Takih grehov je zakrivil še več moj korektor. Tudi v „Bajkah“ se je ponavljal tak škandal. Čita se v njih n. pr. „obiskati“ mesto „pohoditi“, „ustmen“ mesto „usten“ i. t. d. —

In tako sem zdaj končal svojo biografijo. Od konca nisem mislil, da bo tako dolga, ali tvarine se je nabralo toliko, da nisem mogel biti bolj kratek. Hotel sem pa dati pravo sliko svojega življenja, ne pa le kako megleno, momentno podobo.

Moja pesem.

Moja pesem je jesen skrivnostna
s čarom poznih, poluvelih dni,
ko črez polja pesem gre radostna,
ko pri plodu zlat se plod blesti . . .

Ko usehli lesi krvavijo,
ko skoz nje gre smrti tih pozdrav,
ko v slovo drevesa si šumijo,
ko za listom pada list z dobnav . . .

Ko na ustih nam poljub zamira,
ko le vzdih privre s srca globin,
ko se vtrinja zvezd nebroj z večera,
ko ostaja v duši le spomin . . .

Ko nemirno srca plapojajo,
ko obraz se vzbuja s srečnih dni,
ko v molitvi usta drgetajo
in srce boji se in drhti . . .

Vojeslav Molè-Spitignjev.

Romantiki življenja.

Spisal dr. Ivo Šorli.

(Konec.)

XI.

se skupno življenje na gradu se je bilo. vsled grofove nesreče razdrlo in še celo obedovali so vsak sam zase. Samo po eno uro na dan je bil Lastan pri dečkih in v mraku sta sedela s konzulom na terasi. Ves drugi čas je bil prepuščen docela samemu sebi; in tako je ležal cele dneve tam zunaj v gozdu na mehkem mahu in preslonel vse večere na svojem oknu. In še nikdar prej ni občutil vsega grandioznega veličastva solnca in poletja s tako silo kakor tiste dni.

Vsak dan više je kipela žareča obla po nebu navzgor in vsak dan dalje ven čez brezkončno planjavo se je razlivala njena svetla, vroča moč. Kakor ogromna, ognjena pest se je ustavila vsak dan za hip tam gori na poldnici, in na obrazu je ležala omamljena molitve in strastnega češčenja zemlja pod njo . . . Ležala je in drhtela in vsi njeni soki so vreli, in šele pozno v črni polnoči se je upala oddahnuti tiho in plaho in iz vseh svojih globin . . .

In njemu se je zdelo, da se trga vsako sekundo takih ur atom za atomom z njega in da se potaplja počasi s sladko grozo v popolno breztelesje, dokler slednjič ni drhtela sama še njegova duša pod tihimi vrhovi dreves in pod velikimi, gorkimi zvezdami . . . In počasi, počasi je izdrhtela in izpuhtela še ona kakor rahla meglica v sveti mir in ničesar več ni bilo nikjer . . . In včasih se je zganilo v vejah trudno in slovesno, in včasih je zaspala tam gori zvezdica in padla v globine, in včasih je zakipelo mehko v njegovih prsih . . . A to je bilo vedno le eno . . . in nikjer več ne bližin in ne dalj in ne začetka in ne konca in mej . . .

In potem, bogvekdaj, se je dvignil počasi in šel . . . In včasih sta se srečala na hodniku, v sobi, na terasi z grofico, a se nista poznala več . . .

„Kako je danes, gospa grofica?“ jo je vprašal tiho.

Stala sta si sama nasproti in nihče ju ni slišal, in rekel bi ji bil tudi lahko ti, ona bi morda še opazila ne bila, kakor ni opazila,

da ji pravi vi. Vseeno je bilo to, tam notri v sobi je ležal pone-srečenec, ob njegovi postelji je stala še vedno smrt, in nihče ni še vedel, kaj misli.

Potem pa, po štirinajstih dneh, so povedali zdravniki, da je zmagalo življenje. Držali so že klobuke v rokah in Lastan jih je našel v obednici, vprav, ko je star gospod iz mesta zatrdil grofici, da ni nobene nevarnosti več.

In odšli so po stopnicah, grofica pa je zaplakala.

„O Bog, hvala ti!“ se ji je izvilo krčevito iz prsi in zakrila si je z obema rokama obraz.

In tisti večer so obedovali prvič zopet skupaj in grajščak je omenil Lastanov odhod.

Lastan je videl, da je grofica izvedela to šele sedaj. Ozrla se je presenečeno vanj in rahlo zadrhtela in potem molčala ves čas.

Po večerji pa je nalašč nekoliko zaostala in odšla na teraso. In tiho je stopil za njo.

„Tako, torej vi odhajate!“ je prikimala po kratkem molku predse.

„Da,“ gospa grofica.

„In zakaj?“

„Ker hoče gospod konzul tako!“

„Konzul?“

„Da. On je videl namreč vse in ve vse in je čakal v čudovitem umevanju najinih src samo, kdaj pride ura, ko bo čas stopiti med naju. In zdaj misli on, da je prišel ta čas, zdaj — — —“

Ustavil se je prestrašen, ko je zapazil, kaj je napravil. Stala je pred njim, njen obraz na črnem ozadju noči, kakor obraz bele sohe.

„On ve vse?“ . . . je strepetala.

„Da, ali pred njim se vam ni treba sramovati in ne se ga bati. O, kako on ume človeško srce! Ne, ne mislite, da ste padli v njegovih očeh tudi le za las, on ve, kako pride to in — — —“

Hitel je že bolj in bolj, da bi zopet popravil, kajti čutil je popolnoma, kako ji bo sedaj stopiti pred ostre oči tega moža. A prikinila ga je naenkrat: „In, ali ve tudi, da . . . da sem bila — vaša?“ je spravila z največjo muko iz sebe.

„Ne, tega ne ve. Ne, on misli, da sva si bila samo prijateljja, tembolj, ker je rekel sam, da je dobro, ko nisva imela nobene prilike.“

Globoko se je oddahnila, in on je bil vesel, da je s to lažjo zopet vse poravnal, a mogel vendar obenem konzula postaviti med sebe in njo.

„In konzul torej zahteva od vas, da greste.“

„Da. Tisti večer, ko sem se vrnil in ste stali vi okameneli ob postelji svojega moža, je stopil tiho k meni in me odvedel v svojo sobo. In tam je spustil vse zavese s svoje velike duše, a strgal jih je tudi raz mojo in vašo, celo raz misterij krivde same. A odkril mi je zato nov misterij: misterij družine. In ko sem videl ta misterij, je dvignil trdo svojo roko in mi pokazal ven, proč od tam, kjer me je pustil le, dokler ni stala vsa silna moč tega misterija pred menoj in mi kričala tudi sama: „Ven!“ . . . In, grofica, vse te dni je stalo tudi v vaših očeh isto: „Ven, ker tukaj smo doma le štirje: jaz, moje dete, oče tega deteta in bolest! Zakaj, če bi ne bil videl vsega tega na vašem obrazu, bi morda vendar še ne bil šel.“ —

„In vi greste mirno in greste radi, kaj ne?“

Hladen je bil njen glas in izražal ni več ne presenečenja, ne žalosti, ne jeze.

„Jaz grem, ker moram iti“, je rekel votlo.

Oprla se je s komolci na ograjo in se zazrla tja v to čudno mrtvo noč.

„Kaj premišlujete?“ je vprašal slednjič tiho in plaho; zakaj postalo ga je groza, ker ni vedel, kaj se godi v njeni duši.

„Kaj premišlujem? Premišlujem, kako je to čudno, ne da vse premine in ugasne na svetu, ampak da premine skoraj vse, celo ljubezen, tako navadno in vsakdanje.“

„In zakaj poudarjate to tako zelo, to „celo ljubezen?“

Tako miren je postal naenkrat glas obeh in tako tiho je čakala in popila vsako besedo ta mrtva harmonija okrog nju . . .

„Zato, ker je ljubezen vendar najlepša kal, ki jo more pognati človeško srce.“

„A zato tudi najnežnejša in najbolj potrebna opore — trdega kola egoizma. In vsajena mora biti zato v ograjen svet, ki je njega lastnina vpisana v knjigi življenja na ime dveh bitij, za vsakega ena nerazdelna polovica, kakor bi rekli juristi . . . Ni vedno kakor v naravi v človeškem srcu in le enodnevnicе rastejo v njem na prostem polju . . .“

„In take-le dobro ograjene cvetlice po vašem mnenju rastejo in cvetejo vedno in ne zvenejo nikdar?“

Trpko se je zasmejala in njen glas je postal oster in bodeč. In hipoma se je spomnil njunega pogovora spomladi, ko mu je rekla: „Gospod pater, ali imate tudi navodilo, kako naj se rabi vaš recept.“

A morala se je istočasno spomniti tega dneva tudi ona, kajti strastno je viknila:

„Da, zdaj imate zopet oni ton, ki ste v njem govorili, predno se je zgodilo z nama tako. O, kako se to dobro čuti, da ste zdaj zopet oni mirni, hladni, trdno stoječi modrijan!“

„Da, zdaj sem zopet tam, odkoder — — —“

„Odkoder sem vas speljala jaz, kaj ne?“

„Ali, gospa grofica!“ je vzkliknil nevoljno. „Previsoko vas spoštujem, da bi mogla vstati le ena taka misel v meni, a tudi vi me ne smete žaliti. Menda bi bilo pač odveč poudarjati, da niste speljali ne vi mene, ne jaz vas, toda — — —“

„Toda v drugič bi se ne zmaknili vi niti za las s svoje bele, čiste ceste, kaj ne?“

Zopet je bil mrzel njen glas in sam ni vedel, ali govori brez stranskih misli, ali pa se mu roga. A bilo mu je vseeno in mirno je odgovoril:

„Tega ne morem prisegati, in če me pokliče z leve ali desne zopet tako sladko ali žalostno, pojdem morda zopet... A to smem reči: branil se bom z zadnjo svojo močjo.“

„Potem se poročite! . . .“

„Morda se tudi!“ je skomizgnil prav tako malomarno.

„In potem, mislite vi, da bo sijalo samo solnce na vašem nebu?“

„Ne vem tega, ali bo vedno sijalo, a to vem, da je na svetu le ena sreča, kakor je le eno solnce na nebu, in da morejo to srečo, srečo samosvoje in harmonične duše zagrniti le težke nesreče, kakor solnce le črni oblaki. In to vem, da so vse drugo le lučke — vseeno, ali žareče električne tulpe ali brleče oljnice — in da jih lahko razbije vsaka nerodna klada in upihne vsak prvi vihar.“

„Glejte, glejte, — vsaka beseda prav taka, kakršna oni popoldan pred tolikimi meseci tam zunaj pod lipo. In prav tam sva zdaj, kjer sva bila, ko sem vas vprašala: kaj pa mi, ki nimamo te harmonične duše v sebi in ki je naše solnce črezinčrez zagrnjeno za vedno s črnimi oblaki? Dajte, povejte — morda boste danes bolj iskreni, ker takrat vam je srce vendar še strepetalo pred grozo teh oblakov.“

„Da, danes bom bolj iskren,“ se je vzravnal strmo pokoncu.

„Globoko se klanjam in se bom vedno klanjal pred grozo nesreče, in verjemite, kjer bom mogel, bom pomagal prižgati iz teme stakajočim vsaj borno lučko, toda v svojo lastno dušo ne vtaknem stenja in s svojim lastnim mozgom ne bom redil takih lučk nikdar več. Če bi bil jaz ustvarjal vseмир in jaz dajal zakone življenja, ne bil bi vkljenil vseh koles in kolesc tega ogromnega organizma v

tako krute, trde verige, — seveda dvomim, da bi bil potem svet lepši in boljši,“ se je nasmehnil; — „toda ker sem jaz na vsem tem, kar je in kakor je, docela nedolžen, mi je tém laže skloniti v pobožnosti, skoraj tako veliki, kakor je veliko stvarstvo, svojo glavo pred njim in ga moliti ter ne vtikati svojih prstov v njegove vrvi.“

„Tako, tako . . .“ je zadrhtela. „In če pride nesreča proti vam samim in obstoji naenkrat tik pred vami?“

„Potem jo premerim od nog do glave. In če bom imel le malo upanja, da zmagam, se zaženem v njo in se zgrabiva na življenje in smrt. In če zmagam, zmagam, in če me zmelje, naj me zmelje.“

„Toda kaj pa potem, če bodo vaše roke zvezane in trdno zadržane?“

„Ah, to je mogoče danes le še pri zločincih,“ se je nasmehnil. „In verige okrog rok nam more oviti danes le edina krivda še. In krivde, vsaj krivde se hočem paziti, zakaj krivda je največje zlo, ker je mati sužnosti. In jaz hočem biti in ostati prost! Življenje je težko in nihče ne more brez orožja naprej. A naše orožje, naš meč so smejele oči, in nikdar jih nočem povešati pred nikomer več!“ . . .

„Amen!“ se mu je priklonila ironično. „In s tem sva torej končala!“

In brez vsake druge besede se je obrnila proti izhodu in odšla.

Hotel bi ji bil reči še kaj, karkolisibodi, četudi le prazno frazo, samo da bi se razgrnilo črez to rezko, odurno, trezno slovo nekaj mehkejšega in spravljivejšega; a čutil je predobro, da ona ne rabi od njega ničesar več in da bi spoznala pri prvi besedi, da išče utehe le zase in ne zanjo.

* * *

In odtlej je postala zanj popolnoma in samo še dama iz velikega sveta: prijazna in hladna, in vse, kar je bilo med njima, je bilo izbrisano in pozabljeno in daleč, dvojno daleč sta bila narazen, zakaj vmes je bilo vse, kar je bilo zamrlo med njima, in vsa socialna razdalja med njim in njo.

In ko je povedal še Staremu, da mora oditi, so bile razvezane vse vezi med vsemi temi ljudmi in njim. In ko so si podali mesec dni pozneje roko v slovo, so si bili popolni tujci.

In z lahko in veselo dušo je skočil na voz in konjički so potegnili. Nemirno so stresali z glavo, dokler je polzela kočija po grajskem holmu navzdol, kakor da komaj čakajo, da pridejo na široko, ravno cesto tam spodaj, potem pa so zapeketala kopita

in tihi, nežni oblački prahu so vstajali s te cvetoče gladine in se izgubljali počasi drug za drugim kakor beli, rahli sni med zasanjane trate na levi in desni.

In na zadnjem ovinku, predno so se zagnila košata drevesa nad njim, se je ozrl še enkrat nazaj. In vsa dolina je gledala prijazno in otožno za njim, samo grad tam v dalji je bil videti zamišljen sam v se in kakor da se je bil zazrl takoj po njegovem odhodu tja nekam v drugo stran in že pozabil nanj, ki je bil prišel takrat spomladi in zdaj zopet odšel . . .

„Tujec,“ se je storilo Lastanu pri srcu. A takoj mu je razjasnila zopet vedra misel obraz. Tujec — a kaj zato! Saj so samo grad in vse te hiše raztresene pod njim po ravnini hladne pri njegovem slovesu — vsa planjava pa je otožna in vsak listič mu drhti prisrčen pozdrav. In tam spodaj ga čaka že nov svet in široko so mu odprte nove poljane kakor gorka naročja v prisrčen sprejem.

In tako potujemo po zemlji mi romantiki življenja, in hladno se poslavljaajo ljudje od nas in ne prirejajo nam odhodnic in ne govorijo dolgih slavic; in nezaupno in od strani nas ogledujejo, ko pridemo drugam; a zato se nam priklanajo vse cvetice na desni in levi, ko stopamo med njimi, in vse trate so prepletene kakor ogromni čilimi v belih, rdečih in modrih barvah z vriskajočo besedico „hizijana!“ in vsa drevesa iztezajo od desne in leve svoje tihe roke čez nas kakor slavoloki in vsipljejo svoje listje in cvetje pred nas . . .

Gozd se je začel svitati in prve cvetice so gledale zopet od obeh strani sem k njemu, kakor da so prišle tiho z bližnjih travnikov in se skrile pred smrtno koso, ki zazveni lahko že jutri čez glavice njih manj pametnih sestic . . .

In potem so ostala zadnja drevesa za njim in voz je drdral zopet nekoliko navzdol po sredi med drhtečimi poljanami.

„Moj Bog, kako vas ljubim!“ je vzdrhtel iz dna svoje duše in skoraj žgoče razkošje kakor še nikdar se mu je razlilo čez dušo . . . A nekaj kakor praznoverna bojazen je vztrepetalo v njem in povzdignil je svoje srce iskreno in brezmejno pobožno k nečemu, ki je bilo razgrnjeno veliko in silno čez vso to božjo lepoto, in prosil je, naj mu opere dušo vse krivde in ga odveže od vse kazni in ga pusti odslej hoditi s čistimi svečeniškimi nogami čez te svete dalje in sanjati, zaščitenemu od vseh štirih strani z nebotičnimi orjaki, do konca svoje tiho, sladko, polno življenje sredi tega šumnega, grenkega, praznega življenja . . .

Utripi.

I.

Žalosten ves in pobit
ob roži stojim razcveteni
in v duši prihaja k meni
obraz tvoj s solzami zalit.

In dolg kakor večnost je hip,
ko duša med rožami plaka —
ko tvojih korakov čaka
srca nemirni utrip . . .

II.

Pridi k meni nocoj,
pridi in me objemi —
vso to bridkost mi odvzemi,
ki hodi z menoj!

Vsahnil bo moj obraz
kakor roža jeseni,
ki v dalji zapuščeni
zimski mori jo mrz.

Vse dni in vse noči
žalost mi v dušo vliva
želja neizpolnjiva
z dihi morečimi . . .

In moje mrtve oči
bodo za tabo hodile
in tvojo dušo škropile
s solzami vse žive dni . . .

III.

Čistne tvoje molče,
hlad leži v očeh —
hlad, ki hodi zunaj
v mrzlih zimskih dneh,

kadar pada sneg
na poljanah tam,
kadar človek sam
plaka na grobeh . . .

kadar mrzla smrt
žanje in mori
krasni vrt življenja
in vesele dni . . .

IV.

Jaz grem po svetu, draga,
nikdar se ne vidiva več,
nikoli me več ne pozdravi
na oknu tvoj nagelj rdeč.

Nikoli me več ne poljubi
v bridkosti tvoje oko —
nikoli me ne blagoslovi
z ljubeznijo več nebo . . .

Čemu mi bo vsaka ljubezen,
ko tebe več v srcu ni —
čemu, ah, čemu bi pač živel
za druge brezsrčne ljudi! . . .

V.

Pojdi z mano, ah, pojdi! — Glej tam zeleneče gozdove,
„Kam? V to noč in temo?“ tam zadaj voda šumi —
Nič ne vprašuj za cilje, za sinjimi daljami v morje
podaj mi belo roko! reka globoka hiti . . .

Hiti naprej kot veter,
ki temne noči ga rode —
kot v srcu druga za drugo
brezupne želje . . .

VI.

Po svetu naju je gnala
usoda ista oba —
in našla sva se in spoznala
vsaj žalostna sredi sveta.

Pozdravile so se oči,
v objem so si pale roke —
natihoma, brez besedi
srce je objelo srce . . .

Par hipov sva se ljubila,
par hipov trpel je odmev —
in spet sva se v svetu ločila
in spet izgubila se v njem! . . . —

Griša.

Stroj.

Črtica. Spisal Fr. Strnad.

(Konec.)

a, zdaj grem . . . tako daleč, da ne bom čul nobenega žvižga več!“

Veselja so se mu žarila lica, ko je pripovedoval to svojim kolegom.

Zdravje mu je bilo vedno slabše. Zdravniki so mu rekli, da si mora odpočiti.

Izprosil si je bil dopust in zdaj se je pripravljal, da odide . . .

Bil je vesel, čeprav se neke skrivne skrbi ni mogel iznebiti, čeprav ga je tiščalo nekaj in ga morilo . . .

Pa to že mine!

„Ha, zdaj grem . . . zdaj si oddahnem enkrat! Zdaj grem tako daleč v stran, da ne bom ničesar videl, ničesar slišal o vsem tem! To bo življenje! . . .“

„Pa kam misliš iti, kam?“

„Na gore, prijatelji, na gore — na visoke vrhe, da bom bližje jasnemu nebu!“

In šel je.

Bil mu je zdravnik svetoval, da naj gre kam v samoto, v božjo naravo.

No, storil bi bil to tudi sam od sebe! Saj ga je tako gnalo srce, saj je imel tako neutešno hrepenenje, živeti nekaj časa daleč, daleč v stran od vsega, kar ga je obdajalo tukaj . . .

„Zdaj bom užival zopet enkrat svetlobo, užival čist, nepokvarjen zrak, užival oni sveti mir, ki ga je odmenila narava v svoji dobrohotnosti človeku, a katerega odganja ta od sebe z vse mogočimi izumki svojega nemirnega duha!“

S temi besedami se je poslovil od svojih prijateljev in znancev, ki so ga čudno gledali ter zmajevali z glavo . . .

In šel je v gore!

Daleč ni imel do njih, kajti dvigale so se ob obeh straneh ozke doline, po kateri je tekel železnični tir. Nekaj časa je hodil po kameniti cesti, ki se je vila ob železnični progi, potem pa je krenil navzgor, v zeleneče bukovje. Kakor bi bil nastopil pot proti

nebesom, tako se mu je zdelo. Nobenega pravega smotra ni imel. Vzel je bil za dva dni jedi s seboj in nikamor ni imel namena priti, samo ubežati je hotel onemu neznosnemu hrupu in trušču, ki ga je tako grozno mučil . . . tistemu smrdečemu dimu, ki ga je tako dušil . . . oni strašni pošasti, ki ga je s svojimi žarečimi, krvavimi očmi tako sovražno gledala, kakor bi ga pogoltniti hotela . . . Nobenega smotra ni imel, hotel je biti samo nekoliko bliže tej sinji vedrini, ki se je tako vabljivo, tako sladko smehljala nad njegovo glavo, in stopal je pogumno više in više . . .

„Bože mili, če bi človek vedno mogel, kakor hoče, mogel, kakor mu v svojem nedoumnem hrepenenju veli srce! . . .“ je vzkliknil zdajpazdaj v svoji veliki sreči, postal malo in potegnil globokeje v se čvrsti gozdni zrak in prijetni vonj mladega gozdnega zelenja, po katerem so se zigravali zlati solnčni žarki . . .

Bilo je krasno. Kakor bi lil iz sinjih eterskih višav balzam nizdolu, tako je dehtelo in on je srkal, vlekel vase in se krepil. In zdelo se mu je, kakor bi z vsakim vzdihljajem rasle njegove moči, kakor bi postajal pri vsaki stopinji, ki jo je storil navzgor, bolj krepak, bolj čil, bolj zdrav . . .

„Bože mili . . . Bože mili . . .“

Kakor molitev so se mu izvijali ti vzdih iz prsi. Vedno iskrenjši so bili ti vzkliki in vedno pobožnejši njegovi pogledi, ki jih je dvigal proti jasnemu nebu . . .

Vmes pa so mu prihajale misli, ki niso bile v nikaki pravi zvezi z njegovim splošnim razpoloženjem. — Godilo se mu je večkrat tako, da je v harmonijo njegovih čvstev hipoma zabrnelo nekaj kot razglašena struna . . . da so se mu porodile misli, katerih ga je bilo strah . . . Vesel je bil in srečen, a kar hkratu se je spomnil službe, spomnil tistih toli sovraženih strojev in neprijetno mu je bilo . . . Kar zoper njegovo voljo so se mu snovale misli in kar same od sebe so delale najčudnejše zaključke. Pravzaprav sestoji ves svet iz samih strojev . . . tudi vseмир ni nič drugega nego en sam velikanski stroj, tisti čudoviti perpetuum mobile, ki ga do zdaj še ni mogel proučiti človeški duh, in zemlja in solnce in zvezde niso nič drugega nego deli tega stroja — vse, vse, en sam velik stroj, en sam velik mehanizem . . .

Stresel je z glavo in se ozrl naokoli, kakor bi se hotel iznebiti teh misli . . . —

Žolna je nabijala v bližini s svojim trdim kljunom po lubu. Plazil se je bliže k dotičnemu drevesu, da bi jo videl. Uzrl jo je,

ko je baš použivala svoj plen, do katerega se je bila pritolkla. Tudi ta pogled mu je bil neprijeten.

„Stvar požira stvar“, je pomislil, „a največji in najrafiniranejši požerun je človek! Vse stvarstvo ni nič drugega nego ena sama velika ironija! Naposled pogoltnejo tudi nebesna telesa drug drugo, močnejše slabejše, in ostalo ne bo nič drugega nego malo megle, a o človeškem duhu in o tem, kar je ustvaril, ne bo najmanjšega sledu . . . Če se izplača živeti? . . .“

A vzdramil se je iz teh obupnih misli, zamahnil je z roko in si rekel: „Kaj tebe to briga! Jutri in pojutrišnjem se še ne zgodi, a pozneje to tebe nemara ne bo več bolelo!“

In užival je zopet mehko pomlad, veselil se jasnega neba nad sabo, veselil se zlatih solnčnih žarkov, v katerih je trepetalo svetlo zelenje . . .

Z nekim čudnim oduševljenjem je stopal naprej . . . popenjal se više in više . . .

Štiri ure je že hodil tako, noge so se mu že šibile, čutil je, da je truden, toda odjenjal ni, dokler ni došel na vrh.

Srce mu je zadrželo v divni radosti. Daleč naokoli se je odprl svet njegovim očem, nič se ni stavilo nasproti njegovim željnim pogledom, tu ni bilo nič megle, nič umazanega dima — sama jasna daljina, samo vedro nebo . . .

In vse tiho . . . tako božanstveno tiho!

Zdrknil je na kolena, dvignil roke kvišku in razjokal se . . . —

* * *

Solnce se je nagnilo, on pa je še vedno strmel in gledal in se čudil. In srce mu je prekipevalo čuvstev, kakršna so mu včasih v otročjih letih polnila dušo . . . Solnce se je nagibalo, on pa je še vedno sedel in zrl in se čudil, da je svet tako nebeško lep, a čudil se še bolj, da človek tega ne vidi in da hlepeč po vse mogočem uživanju zameta najlepši užitek . . .

Kakor preroben je bil . . .

Solnce se je nagibalo . . . na zahodnem nebu so se pojavljale različne barve . . . okrog njega so se glasili ptiči in mlado listje je šelestelo, kakor bi si gozdni duhovi pravili bajne pravljice — on pa je sedel in sanjal in sanjal in hrepenel . . .

Nič ga ni motilo. Ptičje petje je v svojih otroških letih strastno ljubil in zdaj mu je budilo neko sladko domotožje, budilo mu

spomine na lepe dni prve mladosti, a rahlo šepetanje listja ga je navdajalo z neko tajno, sladko grozo . . .

Na nič ni zdaj mislil, samo užival je, užival . . . in se vdajal onim prelestnim sanjam, po katerih mu je vedno koprnela duša, a za katere ni imel nikdar, nikdar časa v svoji trdi službi . . .

Na nič ni mislil, samo sanjal je in pogrezal se v neko opojno nezavednost . . . Ali hipoma se zdrzne, kakor bi ga bila neusmiljena roka vzdramila iz sladkega spanja . . .

Preko neba je priplul teman oblak in zagrnil solnce. Nič ni bil zapazil, kdaj in odkod je prišel — kar nemudoma je bil tu, in zdelo se mu je, kakor bi bil orjaški gavran razprostrl svoje velike peroti ter zabranil solnčnim žarkom, da niso mogli prodirati več na zemljo.

Črna senca je legla preko gozda, drevje pa je zaječalo in se streslo, kakor bi se bilo zballo preteče nevarnosti . . .

Neprijetno čuvstvo ga je prešinilo.

„Doli moram!“ je vzdihnil.

„Doli moram!“ je ponavljal in strah ga je bilo.

V somraku je šuštel drevje še skrivnostneje. — Ah, zdaj šele bi sanjal! Lotila se ga je želja, da bi legel, zaspal in pozabil . . .

Ali strah mu ni pustil!

Moral je zopet doli v dolino, zopet bliže hrupu in nemiru, bliže ljudem, ki so mu bili vsi tako tuji . . . Okrog njega je šumelo, skozi mlado vejevje je zvenela sladka, mameča pesem, vsak grm v njegovem obližju je dihal poezijo, a njegove misli so bile že drugje . . .

Z neodoljivo silo se ga je polastilo in vleklo ga doli v dolino. Grozna skrb se ga je lotila. —

„Doli moram!“ je viknil in planil pokoncu.

„Nekaj se zgodi, nekaj se zgodi! . . .“

Zašumelo je in završelo in presunljiv zvižg je pretresel zrak . . .

„Nekaj se zgodi!“

Kakor bi ga bil kdo davil, mu je prihajal glas sunkoma iz grla.

„Ne, to ni mogoče,“ je potem pomislil. „Tako daleč se ne čuje zvižg! . . .“ In vendar . . . Zbolelo ga je v glavi in v ušesih mu je zašumelo . . . Da, da, stroj je zapiskal! . . . Aj, kako mu je šlo skozi mozg! In že je videl tudi dim . . . Vse črno, vse temno je bilo okrog njega in vršenje in bobnenje je prihajalo bliže in bliže . . . Ha, skozi gozd buči in naravnost proti njemu drevi! . . . Kako to sopiha, kako to rohni in kako gleda . . . gleda s tistimi krvavimi očmi . . . Vsak hip, zdaj . . . zdaj bo tu . . .

„Hahaha!“

Na glas se je zakrohotal in oddehnil si je. Fenomen se je bil razpršil.

„Nič ni! . . . Saj tudi nič biti ne more! . . .“

Toda njegova duša je ostala vznemirjena. In komaj se je bilo jenjalo, pa se je začelo zopet . . . Iznova je zapiskalo, iznova je videl vstajati dim, iznova čul ropotanje in udarjanje in pod njim se je tresla zemlja, kakor kadar prihaja težko obložen vlak . . .

Na čelu so mu stale potne srage, a život mu je prešinjal grozičast mraz . . . Tresel se je v nepopisnem strahu . . .

Od hipa do hipa se mu je pojavila misel, da to ne more in ne more biti. Zasmeljal se je. Toda pred očmi se mu je stemnilo izopet in zopet je videl dim, tisti gosti, umazani dim, ki zakriva jasno nebo, ki odbija zlate solnčne žarke. Videl je, kako se je valil iz strojevega dimnika . . . oni žvižg se je ponavljal ter odmeval stotero iz gozda in zemlja se je stresla pod njim, da se je majalo drevje, da so se zibale skale okrog njega . . .

Ha, prihaja, prihaja pošast . . . Tam prihaja že s svojimi krvavimi očmi . . .

Nekaj ga je sunilo od tal . . . pahnilo ga . . .

„Ne, ne grem!“ se je uprlo v njem. In oprijel se je z obema rokama bližnjega debla, da bi se ubranil oni silni moči, ki ga je gnala nizdolu, gnala ga v suženjstvo nazaj. Ali njegov odpor je bil zaman . . . ona sovražna moč ni prihajala od zunaj, tičala je v njem, bila je del njegovega bitja . . . Sovražil je to silo, upiral se ji, a zatreti je ni mogel, ker bi bil moral sicer ugonobiti sebe . . . —

Mislil je, da je prost, a ona veriga, s katero je bil prikovan, se je bila samo raztegnila nekoliko, potem pa je njena prožnost hkratu popustila in čutil je zdaj tem huje, kako ga veže, kako ga drži in vleče nazaj . . . —

Pozabil je na dopust, pozabil na vse, samo služba mu je bila v misli . . . Z zavestjo, da je zanemaril svojo dolžnost, se je spustil v tek. „Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi . . .“ Život se mu je kopal v potu, sapa mu je pohajala, a on je tekal, tekal, ne meneč se za zapreke, ne meneč se za to, da so veje trgale obleko ž njega, praskale ga po rokah in licih. Tekal je, kakor bi šlo za življenje tisočih in bi bilo samo na njem, da jih reši . . .

„Nekaj se zgodi . . . nekaj se zgodi! Brž, brž, dokler je še čas!“

In hitel je, hitel . . .

Ko je prihajal polnočni vlak, je bil že na mestu. Njegov kolega, ki je opravljal službo, ga je začuden vprašal:

„Kaj delaš pa ti tukaj? Mislil sem, da si že čez hribe in doline!“

„Pozabil sem nekaj in moral sem se vrniti,“ se je izgovarjal. Iztrenil se je bil hipoma in sramoval se je sam sebe.

Navsezgodaj drugega dne je odšel zopet s sklepom, da se ne vrne, dokler ne poteče dopust. Ali obljube ni držal. Zvečer je pribežal kakor prejšnjega dne, gnan od — samega sebe . . . In tako je vsak dan svojega dopusta prihajal in odhajal . . .

Bil je priklenjen, prikovan in bil je preslab, da bi bil raztrgal verige . . . razdrobil okove . . .

V službo pa se je vrnil naposled še bolj truden in izmučen, nego je bil pri nastopu dopusta . . .

* * *

Prve čase njegovega službovanja so ga držali pokoncu spomini . . . spomini in nade. Toda polagoma so zamrle nade v njegovem srcu in v njegovi glavi ni bilo več prostora spominom. Obvladala ga je bila popolnoma sedanost s svojo krutostjo . . .

Mislil je samo na to, kako bo vestneje opravljal svoj posel, kako bo odvrnil nevarnost . . . tisto dozdevno nevarnost, ki mu ni dala spati, ki ga je navdajala s strahom noč in dan. Delal je in se trudil, in dasi je bil slab, dasi so mu moči pojemale, ni nič več mislil, da bi šel še kdaj na dopust . . .

Po njegovem životu se je prelival pekoč ogenj. Njegova kri je bila kakor goreča lava . . . Neprenehoma ga je mučila žeja. Čutil se je bolnega, ali bilo je čudno! Če se je pogledal v ogledalu, ni bilo videti znakov bolezni na njegovem obrazu. Nasprotno, v licu je žarel, a da je to samo odsev tistega pogubnega notranjega ognja, tega ni vedel. In tako je često sam dvojil, da je bolan. In ta neskladnost med videzom in istinitostjo ga je še bolj vznemirjala. To, kar je opažal na sebi, je bilo v živem nasprotju s tem, kar je čutil. A ker sodijo ljudje samo po tem, kar vidijo, si ni upal nikomur potožiti. Obdolžili bi ga morda, da simulira. In delal je in se trudil in včasih je bil uverjen, da more samo on, samo on odvrniti tisto — nevarnost . . .

Često se mu je vrtelo po glavi. Kadar je stal poleg vlaka, je čul le njegovo bobnenje, videl samo neko premikanje, a razločeval ni ničesar. Opravljal je svoj posel kakor v snu, in ko je bil vlak mimo,

se mu je zdelo včas, kakor bi bil kdo drug namesto njega dovršil delo, in čutil se je, da se je izteklo vse tako gladko in da se ni še nič prigodilo. Kajti, da se nekaj zgodi, je vedel . . .

Dostikrat pa je pozabil, da je vlak že odpihal. Bil je že zopet v pisarni, ko ga je izpreletela misel: „Kaj delaš tu? Zamudil boš?“

Planil je pokoncu in v smrtnem strahu hitel ven. Zunaj ni bilo nič, oddahnil si je, vrnil se v pisarno, a čez par hipov se je zopet splašil . . .

Bolj in bolj je vrelo v njem in njegovo sovrašтво do one črne pošasti je raslo od dne do dne . . . Ha, vsak večer, vsako noč ob eni in isti uri je prihajala, režala se mu in gledala ga tako porogljivo, oglašala se tako, kakor bi ga izzivala . . . Sovražil je vse stroje od kraja, a onega s tistimi krvavimi očmi, ki je došel vedno o polnoči in ki je bil povzročil nesrečo — onega je sovražil nad vse!

Oh, ko bi ga streti mogel!

Včas je občutil vprav divji srd do njega in čudne misli so mu prešinjale od časa do časa glavo. Nekoč se ga je lotila burna želja, da bi vrgel dinamično patrono pod črnega vraga ter ga pognal v zrak . . .

Ko se je nekoliko izpametoval, ga je bilo strah lastne misli . . .

Godilo se je nekaj čudnega ž njim. Kakor v omotici je bil vedno. Svojo službo je opravljal navidezno mirno, toda z nepopisno ogorčenostjo. Dvignil bi se bil rad zoper tiranstvo, pod katerega težo je vzdihoval, a ni vedel, ni znal kako. Rad bi bil namahnil in udaril, a vedel ni koga, in tudi pravega poguma ni imel. Bal se je celo, da bi kdo njegovih misli ne uganil. Zavedal se je, da je nevaren človek, in se bal, da ne bi planili nanj ter ga pobili. Zdel se je sam sebi zločinec in včas se mu je videlo, da ga smatrajo tudi ljudje za takega. Spričo vsake besede se je stresel, vsak pogled ga je zbolel, v vsaki reči je videl nekaj posebnega, za vsakim, še tako nedolžnim in slučajnim pojavom je domneval nekaj pomembnega . . .

Vse to ga je še bolj begalo, še bolj vznemirjalo in navdajalo s še krutejšim sovraštvom do onega stvora, ki je bil, dasi mrtev produkt človeške roke, podjarmil njegovo voljo, strl njegovo moč . . .

Toda ne, njegove moči ni bil strl! Včas je čutil nekaj giantsko silovitega v sebi . . . Kri mu je kipela, prsi se mu dvigale in pesti se mu stiskale krčevito. Včas je zavrelo v njem in z neodoljivo silo ga je gnalo, da bi se poskusil s tem — vragom! . . .

Ah, da, tej pošasti, tej grozni pošasti bi iztaknil rad oči, da bi ga ne gledale več tako . . . udaril bi jo, udaril do smrti, da bi več ne gremela tako, nikdar več ne hrskala in sopihala! . . . — —

Bilo je nekoč, ko je imel zopet nočno službo. Pripravljalo se je k nevihti. Zdajpazdaj je potegnila sapa, da je zažvižgalo okoli streh, preko temnega neba pa so švigali v večjih in manjših presledkih bliski, kakor bi vihtel kdo ognjen bič. Grmenje se je čulo kakor zamolklo rohnenje lačne zverjadi iz daljave. In bilo je soparno, da se je komaj dihala . . .

On je hodil po železničnem tiru. Bližala se je polnoč . . . tista usodna ura. Prsi so se mu burno dvigale. Včasi je položil obe roki preko njih, kakor bi se bal, da mu jih ne raznese, da mu ne eksplodirajo . . .

„Bože mili . . . Bože mili!“ je vzdihnil zdajpazdaj, ne da bi bil prav vedel zakaj.

Njegovo čelo je bilo potno, kolena so se mu šibila in život je izpreletavalo konvulzivno zibanje . . .

Ha, ta pošast, ta grozna pošast!

Kako je trepetal zopet pred njo, kako mu je pretresala mozg vsaka misel nanjo! . . . In pri tem ga je bilo sram tega strahu! . . . Še nikdar v svojem življenju se ni čutil tako ponižanega . . . Pobegnil bi bil, pobegnil . . . Pobegnil bi bil, a bil je priklenjen, prikovan! . . .

„Bože mili — kako bi bilo lahko lepo! . . .“

Še nikdar ni čutil tolikega sovraštva . . . — —

Prišli so mu zopet zločinci v Sibiriji na misel . . .

Priklenjen, prikovan . . . strt in ponižan! . . .

V njegovih prsih je vrelo . . . njegovo srce je vpilo po svobodi in po — osveti!

„Bože mili . . . —“

Ah, tiste sladke sanje, ki bi jih bilo rado sanjalo, pa jih ni smelo njegovo srce — tiste sinje višave, h katerim bi se bilo dvignilo rado, pa se ni moglo, pa se ni smelo! . . .

Ali naj traja večno to? Ali naj ne bo nikdar konec suženjstvu? . . .

Ne, ne! Konec mora biti, konec — — še nocoj!

Nestrpno je pogledaval na uro. Vsaka sekunda se mu je zdela cela večnost.

Konec, konec mora biti!

Čuj, ali ne prihaja že? . . . Ne, le grom bobni! Vendar zdaj-zdaj mora biti tukaj. Še par minut, samo še kratkih par minut in — konec bo! . . .

Zdaj — zdaj . . . ! Bliža se — prihaja! . . .

Stisnil je pesti, dvignil jih kvišku . . .

Nič? . . . Ali še vedno ne pride . . . ali še vedno ne pride? . . .
Čuj — zdaj!

Žvižg in ropot! Ha, kako drevi spet proti njemu in kako ga gleda, gleda s tistimi krvavimi očmi . . . Proklete, stokrat proklete te oči! . . .

Ali zdaj bode konec, zdaj se odloči! Čakaj . . . čakaj . . . zdaj . . . —

S škrtajočimi zobmi in sikajočim glasom je skočil tja in se zapodil kletemu sovražniku nasproti. Napel je vse svoje moči in dvignil je pest, kakor bi hotel z enim edinim udarcem zdrobiti svojega nasprotnika . . .

Ha, zdaj . . . zdaj! . . .

Trčila sta skup, toda stroj je bil tudi to pot močnejši od njega. Izginil je pod njim, kakor bi ga bila pogoltnila temna pošast. . . —

Regrut?

Bridka sablja, bridka puška,
ljubi dve zdaj ljubim jaz,
ko sem ljubil samo eno,
bogme — bil je lepši čas!

Prva krog pasu objema,
druga rame se tišči,
vrag ju vzemi — hladni ljubi!
Taka nisi bila ti!

Matija Skalar.

Tvoje oči.

Morje skrivnostno, morje globoko
tvoje so lepe oči —
duša vsa moja vdana, ljubeča
često v njegovo se dno potopi. —

In iz skrivnostnega morja jaz dvigam
svetlih draguljev zaklad,
kadar iz tvojih oči se napijem
upov prelestnih, blestečih se nad . . .

Kristina.

Književne novosti

Ivan Cankar: Nina. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1906. Cena broš. 2 K, po pošti 2 K 10 h, eleg. vez. 3 K 50 h, po pošti 3 K 70 h.

Janeza Trdine zbrani spisi. III. knjiga. Bajke in povesti II. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena broš. 2 K, eleg. vez. 3 K 20 h. Po pošti 20 h več.

Nova železnica s Koroškega skozi Karavanke, Bohinjske gore in črez Kras v Trst. Kratak opis železnice v tehničnem in turističnem oziru. Spisal Maks Klodič vitez Sabla doski. S slikami in zemljevidom. Založilo in izdalo „Slov. plan. društvo“. Cena 70 h, po pošti 5 h več.

Ljudmila Poljanec (Nataša). Poezije. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Cena: broš. K 2.—, eleg. vez. K 3.—.

Pesmi so postale knjiga in prej skromno skrita „Nataša“ stoji pred nami kot izrazita pesnica Ljudmila Poljanec. In Slovenija zdaj je pevko imela . . . Te pesmi se kar same bero in čutijo; zdi se mi tudi, da bi se lahko pele, ker so „pesmi“ v ožjem pomenu, čista lirika od prvih verzov do zadnjih.

Brez šale in s šalo: so in so bili ljudje, ki skoraj zamerijo Bogu, da je ustvaril žensko, to potrebno nepotrebno zlo; a da je ženska vsaj interesanten predmet, to se večinoma priznava; in da je njena poglavitno pasivna nprav v svojih temeljih in pojavih skrivnostna — ker je nepreračunljiva — in zato zanimiva, to si pred lastnim zrcalom priznavajo tudi tisti, ki jim je ženska le vir vseh grehov. Žensko prepoznati mika menda vsakega, dasi mu je, če verjamemo še mlademu Stritarju, potem često žal, da jo je prepoznal. — Ideali radi izpuhte, kadar se nam odkrije in razkaže njih sicer nepristopni budoar. Res! A poleg lažiidealov so tudi taki, ki ne oneme in oblede nikoli, dasi morda izpreminjajo glas in barvo. —

Žensko srce! Mari si ne mislimo, da je v tem srcu pravi dom za ljubezen? „Ljubeče žensko srce“ — ta zveza se nam zdi povsem prirodna; in če je pesnik šaljivo rekel: „Trdo, ah, kakor mecesen srce v prsih ti leži,“ je s tem tudi izrekel, da je bogme „njena“ dolžnost, ga ljubiti.

Tako pojo moški pesniki o ženski. Dolgo je trajalo, preden so si upale tudi ženske v pesmih izdajati svoje tajnosti; z njihovimi pesmimi je izginila iz slovstva enostranost, da smo viškom vedeli, kako čuti mož pesniško napram ženi, a da se ni moglo neposredno verodostojno soditi, kako čuti ženska napram moškemu. Sicer veli stari rek, da človek najteže spozna samega sebe, pojava pa, ki tvorijo v njem njegov živelj, čuti in ve vendar sam najbolje. Taki pojavi so zanimivejši kakor kdove kaki globoki zakoni „spoznanja“. Ako nam take pojave hoče in zna priobčiti pesniško navdahnjena ženska, izpopolnjuje ona skoraj za polovico naše znanje o človeški duši. Nataša je to hotela in je znala; krepka je ona v čutih in besedah; pa prava ženska je, kolikor jih mi poznamo: neomahljiva in vdana, mehka in vztrajna! Zato je kaj prijetno poslušati te poezije; zdi se nam, kakor bi nam jih kdo priporočal z besedami: „Ali marate kozarec dobrega, zdravega vina?“ Brez alkohola te pesmi niso, in mislim, da je to prav! Pri tem pa nimam v mislih baš „Pesmi o vinski trti“ (stran 51.) — ali take misli in taki lepi verzi ne rasejo na sicer koristni tepki, temveč na žlahtni trti, „zemlje najsvetejšem lesu“. Le malo

je grozdov v teh poezijah, ki še niso bili prav zreli. Potrgali so jih, misleč, da bodo dozoreli pod umetno lučjo krotkih dekadentov. A ni šlo! Ko čitamo pesem „V srebrnih nočeh“, še daleko nismo prišli do spoznanja, da je treba „srebrnih“ noči, ko je pesem že pri kraju. Slično se nam v mistični „V večerni čas“ (47) obljublja tolažilo tam v „violetni dalji“ in pri „violetnih“ zvezdah — to nam je predaleč!

Ta slučaja sta pa tudi skoraj edina. „Aromni objemi“ (64) bi se nam zdeli sumljivi, ko bi se prisojali nam, a verjamemo pesnici, da „rože v aromnih objemih skrivnostno drhte“. Kdo bi si to prej mislil o rožah, in vendar, kaj ne, o rože, je tako? Saj ste ustvarjene druga za drugo in mi smo ustvarjeni drug za drugega (65): „ustvarjena vrtu roža in roži je ustvarjen vrt. Nebo ustvarjeno je zvezdam in zvezde zlate za nebo.“ Tako bi se pelo tudi v čutni narodni pesmi, a „ustvarjena ljubezen srcu, srce ustvarjeno za njo, brez nje pokoja, tihe sreče ne da mu zemlja ne nebo,“ tako se ne poje le v narodni pesmi, tako drhti roža v človeškem srcu v skrivnostnem objemu! A če ni ljubezni? Potem pa se vežejo stih: „ustvarjeno življenje smrti, ustvarjena življenju — smrt!“ Kako nagel prehod od objema do ločitve, od življenja do smrti — vse v okviru male pesmice. — Ali celo brez objema kar v ločitev, brez življenja kar v smrt — „nemara umirajo rože mi v prvi pomladi . . .“ To je najbridkeje!

Dve pesmi — celo življenje — vsa priroda! Dve pesmi — eno srce! Da! Dvoje src, a ena, enotna ljubezen? Radi bi odgovorili: „Da!“ ali ne moremo, ker ne smemo. Ko bi smeli, bi bila harmonija celotna, a poezija te harmonije bi izgnila za ta svet, za nas; umeknila bi se v skrivno zatišje, kjer si je dvoje bitij dovolj, ki si imata drug drugemu povedati mnogo, toda svetu, nam le malo ali nič . . . Pa saj se sreci nista združili — čisto navadna stvar je to, pravi Heine, a ob njej poče eno srce! Vendar ne vedno: kot tolažnica se vseli v srce sočutna poezija in ko drhte njeni glasovi po duševnem ozračju, združijo se morda v novo harmonijo, v trpko harmonijo spoznanja, trpljenja in pretrpljenja — in srce ne poče. — Taka je naša pesnica; opevala je „v srečnih dneh mladosti vse, kar krasi življenja lepe dni: ljubezni tiho srečo, nje sladkosti in zdihovanje sred noči . . .“ A davno ni, da bo pela „zadnji spev ljubezni tej, ugasli v uri zgodnji. — A ko odpoje tihi spev labodji, ugasne duši bol in srcu gnev in vzlet duha bo višji in svobodnejši!“ Tako nam poje sama v sonetu na strani 119. Borila se je pesnica in je zmagala.

Priroda — pomlad — mladina — ljubezen, to so štirje stebri gradnje teh poezij. Stara, čisto stara snov, boste rekli; čisto nova — pravi poezija; saj je tudi človek star že dokaj tisoč let, a dobijo se še vendar — mladi ljudje! Snov nas mika tem bolj, ker jo nam podaja dekle, ki odkrito pove, da je dekle. Dolgo bi moral iskati, da bi našel kaj tako srčkanega in globoko srčnega, kakor so n. pr. pesmi v „Intermezzo“ od IV. štev. dalje. Čisto v Prešernovem duhu je zapeta morda najlepša — kdo bi sicer tu meril prav? — v tej zbirki (6.): „Šestnajst pomladi“. — Čim bolj pa čitamo te pesmi, tem bolj se nam odkriva tajna, strastna moč, ki kipi v njih. Zdi se mi, kakor bi gorel v ozadju verzov ogenj, ki ne plapolja toli na zunaj, a tem bolj greje v notranjosti. Burno hrepenenje veje iz njih, a ne odurno, ne drastično, ne prekmerno in nebrzdano, ampak prav kakor to pričakujemo od ženske: krepko, pa umerjeno. Tiha strast — elementarna moč, kipeča v zavesti svoje ognjevitosti, pa vedno ublažena z nežno dostojanstvenostjo, ki ne trpi ugovora — to je prav žensko in to je signatura te knjige. — Obstrmel sem, ko sem čital tale verza (76): „In pride boginja mladosti in vprašala bo po dolgeh . . .“ Kaj

vse je položeno v te „dolgove“! Kdor je bil kdaj mlad, on to ve, naj je poplačal te dolgove ali ne. Lahko si mislimo, da taki dolgovi mnogo bolj teže žensko; saj si ona ne more zbirati kapitala sama . . . Lahko bi se v njej izcimila črnoglednost, gnev, ko bi bili dolgovi prehudi; naša pesnica je proti temu zavarovana, kajti ona ima kapital v svojem srcu in v svoji poeziji.

Podrobno knjige ne bomo presojali; o podrobnostih bomo govorili, kadar bo nabrala naša pesnica drugi zvezek svojih poezij. Razveselila nas je s poezijo dekleta v razvoju; govorila je o pomladi in o bližajočem se poletju: z daj pričakujemo, kaj nam bo povedala o snu v tajnih kresnih nočeh.

Dr. Jos. Tomišek.

Jos. Kostanjevec: Brez zadnjega poglavja. Knezova knjižnica XII. (1905).

— Kostanjevec je med tistimi slovenskimi pisatelji, ki nimajo in nikoli ne bodo imeli krepko očitane umetniške osebnosti, ker jim nedostaje za to potrebnih duševnih sil. Ne moremo jim sicer odrehati gotovih uspehov, ker so vendar umetniki, čeprav le druge in tretje vrste, ali njihova umetnost se giblje med zvezdami nepremičnicami in prejema od njih od slučaja do slučaja del svetlobe in barve. V proizvodih takih umetnikov brez vse težave opazimo nekak notranji nesklad, ki izvira iz nesoglasja med njihovo umetniško voljo in silo. Taki umotvori niso vseskozi naravna in potrebna inkarnacija umetniških idej, bodisi da le-te sploh ne prihajajo iz umetnikove duše, marveč iz zunanjega sveta, ali ne dozorevajo do potrebne plastične izrazitosti, radi česar jim mora umetnik pomagati z razumom in skušnjo ali spretnostjo; pri tem seveda ni več govora o pravem umetniškem stvarjanju, marveč o konstrukciji. In med take umetnike bi štel tudi Kostanjevec. Ker pa se pisatelj menda sam do gotove meje zaveda tega dejstva, zato skuša zlasti z ozirom na originalnost idej in tehnike hoditi svoja pota, pri tem pa le pretirava to, kar nahajamo pri drugih pisateljih v pravem in prikladnem razmerju. Najboljši dokaz za to trditev je Kostanjevčev gosp. Ig. Brumen, na eni strani mozaično konstruiran, na drugi docela neverjeten značaj, četudi se giblje omenjena snov na modernopsihologični podlogi. Tudi tehnična stran imenovanega spisa je surova in neopiljena, kar morem trditi tudi o našem proizvodu „Brez zadnjega poglavja“. Sicer pa ta naslov sam kaže, kako mehanično včas razumeva Kostanjevec svojo umetnost, ker to je vendar nebstveno, če se g. Volec ustrelil pred našimi očmi ali odloži ta čin za štirinajst dni, ker vemo, kako se mora dejanje zaključiti, ne da bi bilo treba bogve kako napenjati domišljijo. Pa saj je že prvo poglavje zadnje, vse drugo je samo epizoda, oziroma nekoliko precej zunanje zvezanih epizod, ki so druga v drugo vdete kakor škatle. Stari trgovec Volec ne more spati, ker ga vest peče in zlasti radi samomora bivšega njegovega potnika Zabukovca; zdi se mu, da ga rajni hodi strašiti po noči, radi tega je stari grešnik ves potr in obupan. Prizor v gostilni, kjer je pogovor o pod obnem samomoru nekega potnika, še bolj vzmerni Volca in kes dobiva čim dalje strašnejše poteze, tako si prinese g. Volec revolver k svoji postelji. V ta okvir je vložena povest o Volčevi ljubezni do revne Ane, ki mu vrača to nagnjenje, a mladi trgovec se zaroči in poroči z bogato trgovčovo hčerjo, ki je ne ljubi, kakor tudi ona njega ne. Nesreča moja, sreča tvoja: zdaj Ana usliši agenta Zabukovca, ki se je prej zastonj trudil za lepo Ano; poroka in srečen zakon. Volcu pa se zahoče Anine ljubezni, zato pride z nečednimi nameni k zvesti ženi, ki mu pokaže vrata, dasi je gospodar njenega moža. To je kal katastrofi, kajti Volec se mora maščevati, a Zabukovec ne zve nič o tem. Potem je vložena žalostna povest o prijatelju Kavčiču, ki je poročil napol kmetsko de-

klico, ki pa se začne dolgočasiti ob idealno nepraktičnem in nerodnem možu ter se vda — pijači. Kavčič je nekaj časa ne more pogledati, potem zopet pomirjenje in še bolj slepa ljubezen — namreč v Kavčičevem nemožatem srcu. Ta idealna ljubezen soproga žalostne postave gre tako daleč, da mora zaljubljeni soprog nemudoma plačati znaten dolg svoje goljufive in pijane žene; to je gotovo huda skušnjava! Pa naj bi jo prebil ljubeznivi Kavčič, a da mu gre na limanice izkušeni trgovec Zabukovec, ki ima doma ženo in otroke, to je pa že preveč idealizma skupaj. Sploh kake skrajnosti: tam Ignacij Brumen — satan, tu Kavčič in Zabukovec — angelca! Zabukovec namreč posodi Kavčiču potrebno vsoto, ki jo je inkasiral za gospodarja, in postane tako — defraudant. Kavčičev krmežljavi idealizem nas ne more ogreti, Zabukovca smo doslej vsaj spoštovali kot skrbnega glavarja družine in pridnega delavca, ali pa nas bo pretresla katastrofa lahkomišelnega defraudanta, dasi je to storil za prijatelja, to je drugo vprašanje. In na tem sloni vse. Zato skoraj obžalujem starega Volca, da mu gre to tako do srca in da jemlje revolver k postelji; mar naj bi šel k spovedi in še več dal za maše in vbogajme. Brez šale; če smo v začetku Volcu instinktivno vse hudo želeli, na koncu ga ne bomo tako brezpogojno obsojali, to pa gotovo ni dobro znamenje za pisateljevo psihološko karakteristiko.

Dr. Ivan Merhar.

Testament. Narodna igra s petjem v štirih dejanjih. Po romanu Janka Kersnika spisal Janko Rozman. Pevske točke priredil Emil Adamič. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. Mala osmerka. Strani 91. (Cena 1·40 K, po pošti 1·50 K).

Po lanski uprizoritvi „Testamenta“ se glediška kritika ni ravno neugodno izrekla o tej igri in tudi občinstvo je ni naravnost odklonilo. Naglašalo se je, da je sicer še negodna, da se pa utegne stalno obdržati na odru, ako se odpravijo nekateri stvarni in tehniški nedostatki, zlasti pa korenito predela njen konec. Vsa ta mnenja je dramatik vestno vpošteval, ko je priredil igro za natisk, in reči moramo, da je napravil delce, ki se lepo čita in se bo najbrž tudi na odru dobro obneslo.

Dramatik se tesno oklepa Kersnikovega romana na vseh onih mestih, kjer je našel dovolj dramskega dejanja; pa tudi vsebine ni znatno izpreminjal. In to je tudi prav. Pač nastopa v igri Topolščakov sin Andrej, dočim je v romanu samo omenjen. To izpremembo smo videli že pri uprizoritvi in bili smo ž njo zadovoljni. Bili bi pa še bolj, ko bi Andrej manj deklamoval in bolj aktivno posegal v igro. Po našem mnenju bi bila drama zelo mnogo pridobila na efektu, ko bi tudi Andrej bil zapleten v kako ljubavno afero. Tako bi vsaj poznali konkreten razlog, zakaj da je šel iz lemenata, dočim je v igri navedeni malo verjeten, ali vsaj zelo meglen.

Nekaj čisto novega pa je, da nastopata Metka in Gotard že v prvem dejanju, dočim smo ju pri lanski uprizoritvi videli šele v drugem. In ta preosnova je bila srečna misel, ker ž njo ni samo prvo dejanje mnogo pridobilo, ampak je važna za ekspozicijo cele igre. Sploh se je dramatik, kakor je videti, oklenil Metke z veliko ljubeznijo in ji skusil odmeriti kolikor mogoče veliko vlogo. Vendar pa, da bi bila junakinja, za to je njen značaj premehek in njena vloga preveč pasivna. To je že res, da je ona tista oseba, za katero se bije boj; vendar se „bori“ zanjo pravzaprav le samo Gotard, ako smemo pri njem sploh o kakem boju govoriti, dočim gre Topolščaku samo za denar in za Metko preklicano malo ali pa nič. Prva oseba igri je in ostane kmetski bahač Miklavž Topolščak. On je mož lastne inicijative in markantnih potez, ki mu je zdaj, ko je začelo pokati v nje-

govem gospodarstvu, vsako sredstvo dobro došlo, samo da se vzdrži na svojem bahaškem višku. Seveda ta vseskozi dobro orisani in dosledno izvedeni značaj Topolščakov ni tolikanj zasluga dramaturga kot Kersnikova, kar velja še tudi o nekaterih drugih vernih prizorih, ki jih je bilo treba iz romana samo posneti, tako n. pr. v drugem dejanju pogovor med Tomažem in Klandrom in v tretjem epizoda o sodnikovih rakcih, ki brezdvomno vzbude pri poslušalcih mnogo neprisiljenega smeha.

Za nas, ki poznamo naše kmetsko življenje, je nenaraven prizor v tretjem dejanju, kjer fantje beže pred Klandrom. To pač niso naši slovenski fantje, zlasti ne, kadar prihajajo po odkupnino za „najlepšo rožo, ki cvete v njih vrtu“. Tedaj jih ne bo pripravil v strah noben klatež, tudi ne, ko bi morala kri v curkih teči in črepinje pokati. Seveda uvidimo namen dramaturga, da je hotel lumpa Klandra naslikati tudi kot nasilneža, ki se ga vse boji. Vendar na račun realnosti bi se to ne bilo smelo zgoditi. Ker pa je za celotno igro ta prizor malopomemben, zato tudi splošnega vtiska omenjena hiba ne more pokazati, posebno ne, ker se pri predstavi lahko obrne od nje pozornost gledalcev s karikiranjem.

Lastno delo dramaturga je pa oris duševnega boja, ki ga bije Topolščak v izpremeni tretjega dejanja, in ta je psihološko fino pogoden. Če se bo igralec znal vglobiti v svojo vlogo, doseže gotovo efekt pri gledalcih. Isto velja tudi o kontrastu v četrtem dejanju: obup Topolščakov in veselost svatov sta očrtana tako plastično, da bi ne mogla biti bolje,

Izvestno največjo preglavico je delal našemu avtorju konec drame. Roman ga je tukaj pustil popolnoma na cedilu. Je pač mnogo lažje, primerno končati pripovedno delo nego igro. Omenili smo že, da je pri lanski uprizoritvi ravno zaključek najmanj ugajal. Zato se je moral korenito izpremeniti in tako se je tudi zgodilo. Drama se končuje sedaj naravno, dasi ne bogve kako izrazito. Jasno nam pa ni, kaj naj pomenijo končne besede Andrejeve, govorjene očetu: „Glejte, upanje prihaja!“

Slednjič naj še opozorim na lapsus, ki se je vtihotal na strani 64., kjer se dvakrat rabi napačni akuzativ „krča“.

Dr. V. Korun.

„**Naš dom**“. Zbirka povesti, pesmi in narod. blaga, zanimivosti itd. VI. zv. Cena 50 vin., po pošti 10 vin. več. Celje, 1. 1906. Izdala in založila zvezna trgovina.

Vsebina tega zvezka je sledeča: 1. Pevčevo srce. Ruski spisal kn. Fedor Kosevkin - Rostovski. Poslovenil Halka. 2. Krvava svatba v Kijevu. Spisal Sacher-Masoch. Prevedel J. V. 3. Prijatelj Lovro. Hrvaški spisal Avgust Šenoa. Poslovenil Janko Bratina.

Makso Pirnat: Juri baron Vega, slovenski junak in učenjak. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1906. — Knjižica je ponatisk iz Koledarja Družbe sv. Mohorja za leto 1906.; ž njo je rešen pozabnosti točni in poljudno pisani životopis učenega Vege, ki smo ga čitali lani. — Razen neposredno interesovanim krogom se priporoča knjižica v nakup posebno šolskim in šolarskim knjižnicam. — Cena ji je za člane „Družbe sv. Mohorja“ 30 vinarjev, za nečlane 40 h.

Ksaver Šandor Gjalski. Za materinsku riječ. Slike iz četrdesetose godine. U Zagrebu (Gj. Trpinac) 1906. — K 5.—

„Za materinsko besedo“ — to je naslov knjigi in, misel, ki leži v tem geslu, je zlata nit, vežoča mnogoštevilne prizore tega menda najdaljšega pripovednega spisa jugoslovanskega. Snov sama vpliva tudi na obliko in podajanje. Ni mi znan beletristen spis, ki bi v njem bilo toliko govorov kakor tu in toliko poročil o go-

vorih. V tem oziru je ta knjiga verno zrcalo gostobesednega leta 1848.; tuintam se čita kakor zapisnik o kaki seji in je tudi res vestna kronika o dogodkih tedanjega leta ter ima za nekatere nastopajoče osebe veljavo dnevnika. Spričo teh posebnosti se nam včasih zdi; da nimamo pred seboj beletrističnega spisa, ampak kako tajnikovo poročilo. Pripoveduje se nam tako ogromno mnogo „sitnic“, da ne pridejo dogodki velike zgodovinske važnosti do prave veljave. Jelačić n. pr. in Gaj, manj Vraz, se nam najprej referatno predočujejo koscema tolikokrat, da nas naposled njih resnični nastop ne prime tako, kakor se že naprej veselimo. Sploh je škoda, da v spisu tako gospoduje „riječ“ — beseda; naj bi se raje uprizarjali čini. Tako je postala knjiga zelo poučna, informativna, osobito za tedanje šege in navade, a premalo impulzivna; zato morda ne prepoznamo velikanskega pomena onega burnega leta.

Sicer so morda motimo, išoč v dogodkih onega leta le veličine, in pozabljamo, da so stali ob tistih dogodkih tudi ljudje, kakor smo mi, ne pa le orjaki, heroji. Prav zato moramo biti hvaležni dičnemu pisatelju, da nas je s čudovito temeljitim znanjem in z gorko navdušenostjo vpeljal v ono dobo; le mož, kakor je on, je mogel izvršiti tako delo. — Posebno zanimiv je vpogled v tedanje obiteljsko življenje; pisatelj nam podaje kaj verno sliko o srečnih plemenitaših, ki so imeli vsega dovolj; spoznamo pa tudi kmetiča tlačana, ki se mu je zdelo opasno znamenje, da se je baš istega leta odpravila tlaka. — V velike politiške borbe je vpleten roman dveh src z nesrečnim izidom.

Za pričujoče delo si je pripravil tla Gjaljski že leta 1892. s povestnim spisom „Osvit“, ki ga je izdala omenjenega leta Mat. Hrvatska v „Zab. knj.“; tu vidimo jako zanimive „slike iz tridesetih godina“ in tu je pisatelj na str. 194. že naprej upravičeval naš spis „Za mat. riječ“; na ugovor: „Može li biti ciljem samim jezik? Što je jezik? Tek sredstvo. Cilj mora biti moralno savršenstvo, sloboda, blagostanje. Ako se budemo borili za sredstvo, a pustili glavno, kuda ćemo doći?“ odgovarja tako: „Blagostanje, sloboda, savršenstvo — sve to zavisi od osnovne potrebe, a to je, da budemo svoji, to jest, da smijemo u svojem jeziku ne samo Bogu se moliti, već i u njem misliti i raditi za to blagostanje, slobodu i savršenstvo.“

Sedanji realni svet sodi često drugače; s tem pa ni rečeno, da bi se ne mogli ogrevati tudi za ideale, ki jim načeluje klik „za materinsku rječ.“

Dr. Jos. Tomišek.

Cvijić J. dr. Promatranja o etnografiji makedonskih Slovena. Drugo popunjeno izdanje. Beograd, knjižara Gece Kona. 1906., 69 strani + statistična tabela — Pisec te brošure, moderen „Ilir“, je drugod po svetu bolj znan nego pri nas; Srb Cvijić je geograf s svetovnim imenom; natančneje ga je Slovencem predstavil gosp. dr. Zupanič v 7. številki letošnjega „Slovana“, kjer se nahaja tudi Cvijićeve slika. — Macedonsko etnografsko vprašanje je eno izmed najtežjih in najbolj zapletenih. Narodna masa macedonskih Slovanov nima določene nacionalne zavesti, ni imela samostalne zgodovinske prošlosti, nima svojega knjižnega jezika; ni torej zanesljivih etnografskih znakov, na katerih osnovi bi se narodne slovanske mase označile kot srbske ali bolgarske. Nadalje komplikujejo to vprašanje nacionalne in versko-nacionalne propagande. Tuji pisatelji so dobivali informacije od inteligence enega izmed balkanskih narodov, drugi so delali samostalneje, a skoro nobeden ni znal niti srbskega niti bolgarskega jezika. Zato je Cvijić uverjen, da so vsa današnja vladajoča mnenja o etnografiji macedonskih Slovanov osnovana na pomotah, zlasti na krivi misli, kakor da je ime „Bugarin“, kakor se praviloma nazivljejo

macedonski Slovani, etnografsko ime, dalje na popolnoma nekritičnih tujih etnografskih kartah in statističnih tabelah. Cvijićeva znanstvena misel je torej: Macedonski Slovani v svoji masi nimajo nikakega narodnega čuta, ne bolgarskega, ne srbskega, pač pa imajo predispozicije, da sprejmo bolgarski ali srbski narodni čut in da se brzo izpremene v Bolgare ali Srbe. Ali pa more ta znanstvena konstelacija služiti za osnovo politične rešitve macedonskega vprašanja? Bo pač zopet tako: masa ne bo dala pravca politiki, marveč politika masi. — Določeno slovansko čuvstvovanje, a nedoločeno nacionalno čuvstvovanje in nedostatek narodne zavesti pri Macedoncih primerja Cvijić čuvstvanju tako zvanih „Kranjcev“ ali „Kajkavcev“ v Hrvatski, ki baje kolebajo med Srbi in Hrvati, ali so v bistvu postali Hrvati radi vere in drž. organizacije — ali misli tu Cvijić na zagorske Hrvate?

Dr. Fr. Ilesič.

Milan Begović: Venus victrix. Komedija u jednom činu. Spljet 1906.

Šestinpetdeset let star, suhoparen starinoslovec ima petindvajsetletno lepo ženo, ki ji je tridesetleten junak ljubši nego njen mož — to je naposled mogoče in včasih verjetno in za burko navadno potrebno. Neverjetno in nepotrebno pa je, da ta mož apostrofira ženko, ki je prečitala ž njim vse pesnike grške in rimske, tako-le: „Bolje je imeti najgršo, a pametno ženo, nego stvor, ki je sicer prekrasen, a glup in neveden“. — Ako ta šestinpetdesetletni mož pove v obraz te besede svoji lepi mladi ženi zato, ker ona nima zmisla za vrednost nekega starega novca, in mu ona na take in podobne besede ne ve nič drugega odgovoriti kakor cinični stavek: „Žene niso redke kakor stari novci“, ne da bi se morda zavedala, kako visoko ceni s tem svojo vrednost, potem ne uvidimo, čemu je treba koncem igre zapaliti hišo, kjer stanuje ta ljubeznivi parček, zapaliti v to svrhu, da dobi ljubček priliko, javno ugrabiti to ženko starega lažiučenjaka, a očitnega suroveža. Zakaj ni prišel ljubček n. pr. lepo po obedu po svojo ljubico, ki se mu itak siloma obeša na vrat? Njen mož bi se je, ako uvažujemo njegovo vedenje, gotovo rad iznebil; saj sploh ne vemo, zakaj se je navezal na to žensko. Vsekakor mu mora biti ljubo, da bo sam s svojim kipom „Venere zmagovalke“ (Venus victrix), ki je dal „komediji“ naslov.

Vsebina je torej dokaj čudna, a zasnova je spretna, razvoj živahen in igra učinkuje v ustih dobrih igralcev, kolikor nam je znano, dokaj dobro. Igrala se je v pretekli sezoni i v Zagrebu i v Ljubljani.

Dr. Jos. Tomišek.

Splošni pregled

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Fr. Virant nam naznanja, da prevaja iz poljščine roman B. Prusa: Placówka (Straža) in K. Prezerwa - Tetmajerja zbirko črtic in novel: „Melancholia“.

Hrvati — Srbi. Prikazujuči moju knjigu: „Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur“ u „Ljubljanskom Zvonu“ (VI. sv. 1906), zamerio mi je g. Janko Bratina, što narodne pesme, o kojima je onde reč, nazivam samo srpskima, ne i hrvatskima. Budući da mi je mnogo do toga stalo, da se takav naziv ne tumači krivo, molim poštovano uredništvo, da mi dopusti objasniti stvar u svome listu.

Pokušaću reći ukratko svoje mišljenje o tome već toliko potezanom, a još konačno ne rešenom pitanju hrvatsko-srpskog imena.

Svi dosadnji pokreti, da se narod istoga porekla i jednoga jezika, razdvojen istoriskim razvitkom dogadjaja, opet ujedini, ostali su bezuspešni, ma kako snažne individualnosti da su im stajale na čelu. Izgleda bar, da nije bilo uspeha, jer se uvek sve vraćalo na staro; uistini je ipak sama misao ostavljala traga, te jako još ne kod mase, ali u dušama jednog dela kulturnijih sinova danas je to pitanje prečišćeno i rešeno, i sad je posao vremena, da čvrsto uverenje o jedinstvu i istovetnosti prodre u šire slojeve. Čim se snažnije bude ovako uverenje širilo, tim će indiferentnije biti ime i naziv, koji će se upotrebljavati. Jer to i jest upravo karakteristično za dosadanje pokrete, da su većito počinjali kod imena te stvarajući pre svega jedno ime mislili, da će na taj način združiti razbračenu braću. Međutim, to su korteška sredstva za burna vremena, kad pod jedan poklič treba iskupiti što više pristalica! Ili, u boljem slučaju, to je vatrena težnja oduševljenih rodoljuba, da, kad opasnost navalí i trenutak postaje težak, nasilno krste jednim neutralnim imenom sve što je bliže i što ima zajedničke interese, da bi ih neko vreme držali na okupu. Ali kad opasnost predje i duhovi se rashlade, ili ako iskrсне što, da se braća zavade, postaje opet ono, što je bilo, i svako zadržava misli, što ih je nasledio od otaca. Tek kad se izmakne ovaj temelj većitim povraćajima: kad se misli stanu menjati i uverenja čistiti, nastupiće obratan red u toku dogadjaja, — ime će se ostaviti za posledak i ono će doći samo od sebe; pa će i uspeh biti obratan.

Budući u stvari uveren, da su Hrvati i Srbi jedno i da to treba i da ostanu, meni lično ime je sasvim indiferentno, te kad kažem „hrvatski“ mislim i „srpski“, i obrnuto. I kadgod upotrebim ime „srpski“, zato što sam na to navikao, naravno da dopuštam da ga svaki ko hoće zameni imenom „hrvatski“. Polutanski ustupci u nazivima „hrvatski i srpski“, „srpski-hrvatski“ i sl. priliče tesnogrudim filistrima, koji i kad im je stvar jasna, ne mogu da pregore formalnosti, za koje su prirasli.

Svakojako bi najiskreniji izliv ovakog uverenja bio, kad bi baš onaj deo naroda, koji se naziva Srbima, ustupao uvek prvo mestu nazivu „hrvatski“, a obratno Hrvati nazivu „srpski“. Jedini opravdani izuzetak bio bi u tom pogledu: istorija, gde se putevi ovim nazivima dele, te gde ih ne bi trebalo mešati, da ne bi bilo zbrke i zabune. Ali i tu samo tačnosti i potpunosti za ljubav, kad se već tako desilo, da isti narod ima dve istorije. U većini slučajeva odlučuje već osećaj te nikom ni u oči ne padne, kad na pr. uz Strossmayera ide ime „hrvatski“, a uz Miloša Obrenovića „srpski“. I onde gde se oba imena u istoriji dodiruju, obično ima dosta kriterija, koja će, uz malo širokogrudosti, prevagnuti na jednu ili drugu stranu. Tako sam ja mislio, da uz naše narodne pesme istoriski bolje priliči naziv „srpski“, osobito kad je reč o njenom negovanju u tuđini, koje sasvim počiva na istoriskim momentima. U stvari mi dabogme ne može biti krivo, da svaki ko hoće čita onde: Das kroatische Volkslied, jer je za me, kao što sam rekao, ovde u pitanju samo jedna formalna malenkost.

Dr. Milan Ćurčin.

Izvestje „Goriške Tiskarne A. Gabršček“. 1906. Opozarjamo na brošurico, ki je priložena tej številki „Ljubljanskega Zvona“; iz nje je razvidno, katera dela je navedena tvrda založila ter jih ima v zalogi.

Tiskovna hiba. Na strani 459. je čitati v pesmi „Tiha kraljica“ v 9. vrsti car in ne čar.

